

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень – бакалавр

на тему: **«РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА У КОНФЛІКТАХ ІЗ ГРУЗІЄЮ ТА
УКРАЇНОЮ: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ»**

Виконала:

студентка 4 року навчання

спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Чемерис Олена Олександрівна

Керівник

Соловей Галина Сергіївна

кандидатка філософських наук, старша

викладачка кафедри міжнародних відносин

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ.....	7
1.1. Теоретичні рамки аналізу російської пропаганди	7
1.2. Пропаганда і стратегічні наративи у просуванні російських інтересів у «близькому зарубіжжі».....	11
1.3. Методи дослідження російської пропаганди.....	15
РОЗДІЛ 2. ЗМІНА РОСІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВНАСЛІДОК АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ ГРУЗІЇ ТА УКРАЇНИ.....	19
2.1. Історичний та політичний контекст російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів.....	19
2.2. Еволюція російської національної ідентичності унаслідок російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів	27
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ТА РЕАКЦІЯ ЄС НА НЕЇ З 2008 ПО 2023 РОКИ	35
3.1. Основні стратегічні наративи Росії проти Грузії та України.....	35
3.2. Моделі російської пропаганди у конфліктах із Грузією та Україною.....	40
3.3. Особливості реакцій ЄС на російську пропаганду проти Грузії та України....	44
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
АНОТАЦІЯ.....	61

ВСТУП

Російська геополітична стратегія за останні 15 років трансформувалась, набувши вигляду анти-ліберальної доктрини, як зазначає Студзінська (2015). Кремль намагається повернути колишній статус регіональної гегемонії, вступивши у протистояння із Заходом. Новий курс зовнішньої політики для Росії – це військове втручання у Молдові, Нагірному Карабасі, а також, звісно, Грузії та Україні, де російські методи є особливо агресивними. Таким чином, зокрема, керівництво Російської Федерації залучає у цих конфліктах специфічні методи інформаційного впливу. Це дослідження вживає термінологію “конфлікту”, а не “війни”, оскільки аналізуються тривалі протистояння Росії з Грузією та Україною, до моменту військової ескалації. Так, зокрема, Кияк (2018) стверджує, що стратегія РФ у контексті інформаційного впливу на Україну почала оформлюватись ще у 2005 році. Кияк (2018) також наголошує, що хоча війна Грузії та Росії тривала лише 5 днів, її наслідки були довгочасними, а причини – глибинними. РФ стратегічно виснажувала дві держави протягом років, викривлюючи реальні картини конфліктів та образи України і Грузії у міжнародному просторі. Потужний апарат пропаганди лише міцніє з роками, оскільки Кремль продовжує виділяти більше коштів із державного бюджету на функціонування пропагандистських кампаній, а також розвивати велике різноманіття інформаційних каналів, ресурсів. За даними дослідження проєкту Debunk (2023), що позиціонує себе як аналітичний центр із питань дезінформації, у 2022 році, з початку повномасштабного вторгнення в Україну, Росія витратила 1.9 млрд доларів на пропаганду. Ці цифри перевищують показники 2021 року на чверть.

Крістофер Пол та Міріам Метьюс (2016) зазначають, що російська пропаганда з початку війни у Грузії у 2008 році надзвичайно еволюціонувала, ставши міцним фундаментом для Російської Федерації у досягненні довгострокових цілей зовнішньої політики. Так, російська влада навчилась

користуватись перевагами епохи інформаційних технологій, розвинувши мережу інструментів та каналів, що транслюють шкідливі меседжі, маніпулюючи свідомістю аудиторії. Пол та Меттьюс (2016) називають російську модель пропаганди осередком брехні, яку автори буквально прирівнюють до «незатихаючої пожежі».

Однак існує **проблема** у структурованості щодо визначення пропаганди, якою керувалась Росія під час російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів. Виникає потреба у виокремленні основних стратегічних наративів у двох конфліктах; порівнянні того, як змінились стратегія у контексті інформаційного впливу, бачення власної ідентичності та інтересів Російської Федерації в обох кейсах і яким чином це відображається крізь російську пропаганду.

Актуальність роботи полягає у тому, що російська агресія проти України та Грузії стала крайньою точкою для окреслення нової зовнішньополітичної стратегії Кремля. Крізь пропаганду та стратегічні наративи, що були залучені російським керівництвом у двох конфліктах, Росія формує бачення власної ідентичності на міжнародній арені та намагається задовільнити національні інтереси, що полягають у поверненні сфери впливу у пост Радянському просторі. Революцію троянд у Грузії (2003) та Помаранчеву революцію в Україні (2004) Росія побачила як екзистенційну загрозу своїм інтересам, що змусило її перейти до більш агресивних методів зовнішньої політики (Студзінська, 2015). Це, відповідно, стосується і нової моделі російської пропаганди. Обидва кейси – російсько-грузинський та російсько-український конфлікти – стали центральним об'єктом дослідження для багатьох науковців, оскільки поклали початок новим викликам для сучасної безпекової моделі у європейському регіоні.

Мета роботи – з'ясувати, які спільні та відмінні риси між російською пропагандою у конфліктах із Грузією та Україною. Зважаючи на це, були поставлені такі **завдання** для досягнення мети роботи:

1. Визначити теоретичні рамки дослідження російської пропаганди;
2. Концептуалізувати поняття «пропаганда», «стратегічний наратив», «м'яка сила», «близьке зарубіжжя»;
3. Описати методи дослідження російської пропаганди;
4. Пояснити історичний та політичний контекст російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів;
5. Виявити, як еволюціонувала російська національна ідентичність у період 2008-2023 років;
6. З'ясувати основні стратегічні наративи, що їх використовувала Росія проти Грузії та України;
7. Класифікувати основні комунікаційні канали та інструменти, залучені у розповсюдженні пропаганди під час російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів;
8. З'ясувати особливості реакцій ЄС на російську пропаганду проти Грузії та проти України.

Об'єктом дослідження є російська пропаганда у конфліктах із Грузією та Україною.

Предметом дослідження є спільні та відмінні риси російської пропаганди у конфліктах із Грузією та Україною.

Російська пропаганда залишається науковим інтересом багатьох дослідників. Так, зокрема, Рогоза і Дубас (2008) розглядали масштаби, цілі та основні характеристики пропагандистської кампанії Росії проти Грузії. Крістофер Пол та Міріам Меттьюс (2016) описували риси сучасної російської пропаганди, фокусуючись на основних викликах, що вона створює для міжнародної спільноти. Лох (2014) досліджував російську пропаганду у кейсі з Молдовою та Кримом, описуючи основні тактики та інструменти впливу Кремля. Ван Герпен (2015) аналізував інформаційну війну РФ, російську пропаганду як інструмент м'якої сили, що її залучає Кремль проти України. Катеринчук (2017) описує російську пропаганду як метод політичної соціалізації українців, інструмент

зовнішньополітичної стратегії РФ щодо України. Дуцик (2013) досліджувала російську пропаганду та її інструментарій як засіб психологічної війни Росії проти України. Кияк (2018) аналізував особливості та цілі російської пропаганди у контексті розгорнутої РФ інформаційної війни. Проте жоден із дослідників не приділяв значної уваги спільним та відмінним рисам російської пропаганди у конфліктах із Грузією та Україною, що створює прогалину у знаннях на цю тему.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У вступі описується актуальність, мета роботи, основні завдання, які вона перед собою ставить, а також новизна, об'єкт та предмет дослідження. Основна частина має таку складову:

- У першому розділі зазначається про теоретичні рамки дослідження, методологію, а також надаються визначення поняттям «пропаганда», «стратегічний наратив», «м'яка сила», «близьке зарубіжжя»;
- У другому розділі описується історичний та політичний контекст російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів, зазначається про основні інтереси та позиції сторін; також аналізується еволюція російської національної ідентичності у період 2008-2023 років;
- У третьому розділі класифікуються основні стратегічні наративи, залучені Росією проти Грузії та України; описується модель російської пропаганди у двох конфліктах: основні інструменти та комунікаційні канали, використані РФ; описуються особливості реакції ЄС на російську пропаганду проти Грузії та України.

У кінці кваліфікаційної роботи зазначаються висновки та основні підсумки проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

1.1. Теоретичні рамки аналізу російської пропаганди

Путін поширює ідею російської гегемонії, посиляючись на історію «величності Російської імперії», і таким чином конструюючи концепцію статусу Росії як *great power* на арені міжнародних відносин (Самохвалов, 2021). У новорічному виступі Володимира Путіна, де він вітав громадян із прийдешнім 2023 роком, основним закликком є возвеличення єдиної Росії, що «крізь покоління залишається могутньою суверенною державою та подає приклад іншим країнам» (Путін, 2023). Просування таких ідей корелює із закріпленням національної ідентичності Росії, визначенням її інтересів у міжнародному просторі. Бачення свого домінування у пост-Радянському просторі Росія проектує шляхом багаторівневої зовнішньої політики: і окрім військового втручання як інструменту жорсткої сили, країна спирається на пропаганду як засіб м'якої сили у досягненні статусу регіонального лідера. Така поведінка держав пояснюється теорією конструктивізму. Вендт (1992) стверджує, що найголовнішим елементом міжнародних відносин є ідеї ("shared ideas"), а ідентичності та інтереси держав конструюють саме вони. Таким чином, суто матеріальні фактори, як, наприклад, територія, економічні блага держав тощо не є вирішальними у закріпленні впливу. Натомість цю роль беруть на себе ідеологія та цінності, що закріплюються у свідомості мас (Вендт, 1992). Джон Лох (2014) засвідчує, що хоча російській ідеології бракує концептуальної окресленості та єдиного стійкого курсу, Російська Федерація вміло «грає з наративами». З огляду на це, потужний апарат пропаганди є надзвичайно важливим інструментом зовнішньої політики Росії. Вендт (1992) також стверджує, що інтереси та ідентичність, компонентами яких є раніше згадані ідеї, є взаємопов'язаними та напряму впливають на дії держави на

міжнародній арені, оскільки саме ними керуються актори. Інтереси – мотиваційна сила для національної ідентичності, а національна ідентичність конструюється інтересами. На прикладі Росії, Федерація формує бачення себе як регіонального лідера, спираючись на історичні цінності та ідеї; окреслена національна ідентичність надалі визначає інтереси держави у міжнародному просторі та настановує на дії. У випадку Росії – це створення регіональних конфліктів шляхом військового втручання в таких державах як Молдова, Нагірний Карабах, і, зокрема, Грузія та Україна. При цьому керівництво Російської Федерації вдається до залучення специфічної пропаганди, що виправдовує збройну агресію та надалі просуває російські цінності та ідеї. Важливо зазначити, що Вендт (1992) розглядає міжнародні відносини як постійний конфлікт різних ідей та ідентичностей. Перебуваючи у постійній конфронтації, ідентичності не є фіксованими і змінюються, тягнучи за собою зміну стратегій зовнішньої політики держав. Таким чином, російсько-грузинський та російсько-український конфлікти є наочними прикладами зміни поведінки Росії у міжнародному просторі. Вони дали значний поштовх в ідеологічному протистоянні між Заходом та Росією у сучасній системі міжнародних відносин. Гамільтон (2018) впевнений, що саме війна у Грузії розпочала період нових викликів, що їх являє собою Росія, для міжнародного порядку. Девід Матсаберідзе (2015) зазначає, що обидва конфлікти спричинили вимушену трансформацію безпекової політики для країн колишнього Радянського простору, що їх Росія вважає власною «сферою впливу». Зокрема, це стосувалось і Грузії та України.

Постає питання, чому конструктивізм є більш релевантним для аналізу російської агресії, аніж інші теорії міжнародних відносин. У своїй роботі Всеволод Самохвалов (2021) говорить про такі фактори російсько-української війни: влада, ідентичності та обставини. На думку науковця, саме зсув у балансі сил та неправильна інтерпретація намірів Заходу Росією, змусило Російську Федерацію більш агресивно вибудовувати власну зовнішню політику по відношенню до пост Радянських країн, що згодом переросло у розв'язання Росією

повномасштабних війн та збройних конфліктів у регіоні. Так, на початку 2000х років Росія сприймала Європейський Союз як рівного собі актора на міжнародній арені. Та згодом ЄС розпочав програму Європейської політики сусідства, а РФ – Єдиний економічний простір як першу спробу реінтеграції пост Радянського простору; це стало першим кроком для створення підґрунтя у наростаючого протистояння між Європою та Росією. Майбутні події, як-от: визнання ЄС Косово, відмова ЄС підтримати план Володимира Путіна щодо Придністров'я тощо – усе це Росія сприйняла як наміри Європи підірвати авторитет та спроби РФ закріпитись та діяти незалежно у пост Радянському просторі. Вважаючи ці території власною «сферою впливу», Росія була вимушена використовувати більш агресивні методи зовнішньої політики, поступово лише підкреслюючи ціннісну прірву між Європою та Росією. Таким чином, РФ сприймала політику Європейського Союзу як загрозу власній ідентичності та інтересам, що і стало однією з причин російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів – це підкріплює головну тезу конструктивізму як теорії міжнародних відносин.

Таким чином, теорія конструктивізму дозволяє не лише пояснити причини поведінки Росії на міжнародній арені, її агресивної політики по відношенню до України та Грузії, а й зрозуміти особливості цього феномену: соціальний, культурний та історичний контекст. Конструктивізм, як наголошує Крістофер Ламонт (2015), можна віднести до інтерпретивізму як концепції міжнародних відносин. Така теорія міжнародних відносин допомагає розглянути питання ідентичності Російської Федерації, аналізуючи ключові меседжі, що їх трансливало російське керівництво у війні проти Грузії та України. Досліджувані конфлікти – пряма реакція Росії на потенційну загрозу власної гегемонії у регіоні та, як наслідок, відображення протистояння Заходу та Росії. З огляду на вище зазначені причини, конструктивізм є більш релевантною теорією для використання у цьому дослідженні, оскільки допомагає осмислити ідентичності, інтереси та ідеї у міжнародній політиці. Тобто, розглядаючи акторів міжнародних

відносин у контексті їхньої взаємодії, постає можливість зрозуміти глибинні причини їхньої поведінки (Ламонт, 2015).

1.2. Пропаганда і стратегічні наративи у просуванні російських інтересів у «близькому зарубіжжі»

Для подальшого викладу змісту роботи, слід концептуалізувати основні терміни та поняття.

Концепція пропаганди є центральною у цій роботі, тож передусім варто навести основні дефініції цього поняття, запропоновані різними авторами. Хендерсон (1943), Преткеніс (2001) засвідчують, що пропаганда – це свідоме та організоване використання методів переконання задля досягнення бажань, цілей пропагандиста. Преткеніс (2001) також засвідчує, що пропаганда обов'язково відрізняється від звичайного переконання тим, що залучає маніпуляції та способи обману, що вигідні пропагандисту. У свою чергу, Лассвелл (1927) та Кволтер (1962) впевнені, що пропаганда є також засобом контролю над думками і поведінкою мас крізь набір символів-інструментів комунікацій, зокрема історій, чуток, візуальних матеріалів та інших форм соціальної взаємодії. Джоветт та О'Донелл (2018) стверджують, що пропаганда також є спробою маніпуляції сприйняттям та когнітивними здібностями індивідів, аби у кінцевому результаті схилити до дій, що їх бажає пропагандист. Схожої думки Перрі-Джайлз (2002), що розрізняє пропаганду як стратегічно сформовані повідомлення, розповсюдження яких націлене на певне підштовхування мас до дій, що будуть вигідні пропагандисту. Блек (2001) у своїй роботі «Semantics and Ethics of Propaganda» фокусується на визначенні саме політичної пропаганди:

«Політична пропаганда відрізняється від соціологічної, оскільки перша розповсюджує ідеологію крізь засоби масової інформації, аби змусити суспільство прийняти певні політичні чи економічні умови, або змусити до дій, що будуть вигідні пропагандисту. [...]»

Марсел ван Герпен (2015) окреслює пропаганду як спробу нав'язати вже певні існуючі переконання, посилити їх. На думку автора, пропаганда складається не

винятково з фейків та неправдивої інформації, а і з напів правди та фактів, вирваних із контексту.

Джон Лох (2014) та Марсел Ван Герпен (2015) стверджують, що російська пропаганда з роками трансформувалась у надзвичайно агресивний інструмент, жорстокіший, ніж за часів Радянського Союзу. Російська пропаганда спричинила якісний зсув у техніках дезінформації, до рівня, коли західні інституції не мають достатніх аналітичних та інституційних можливостей задля успішної протидії їй. Крістофер Пол та Міріам Меттьюс (2016) виділяють російську пропаганду як окрему модель інформаційного впливу, адже та має дві яскраві характеристики: великий спектр комунікаційних каналів, що поширюють ключові меседжі, сформовані владою Російської Федерації; а також відсутність будь-якої моральної відповідальності, тобто повна готовність розповсюджувати «напів правду та відверті вигадки».

Для завдань цього дослідження варто використовувати визначення пропаганди за Перрі-Джайлз (2002): стратегічно сформовані повідомлення, розповсюдження яких має на меті створити сприятливі умови для досягнення зовнішньополітичних цілей пропагандистом. Адже саме ця дефініція дозволяє сфокусуватись на шкідливості меседжів та наративів, що їх залучає Росія проти Грузії та України – саме ці наративи є одним із параметрів, за яким здійснюється порівняльний кейс-стаді конфліктів.

Поняття «стратегічного наративу», що активно застосовує Росія для підв'язки власної пропаганди, розкривається у «Доктрині інформаційної безпеки України» (Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»), де цей термін пояснюється як заздалегідь сформований текст, що повинен бути викладений вербально у процесі стратегічної комунікації з метою подальшого інформаційного впливу на конкретну аудиторію. Схожу трактовку надає Блас (2023): на думку автора, стратегічний наратив є сюжетною лінією, що використовується задля інформаційного впливу на маси, аби виправдати певну подію та змусити

аудиторію підтримувати певні дії та позицію. Стратегічний наратив за Хеленою Суботік (2015) часто побудований із використанням неправдивих елементів та великим акцентом на емоції та перебільшення їхньої ролі в історії. Такі сюжетні лінії можуть апелювати до соціальної несправедливості, закликати до «помсти» тощо. Лоуренс Фрідман (2006) наголошує, що наратив є саме «стратегічним», оскільки він виникає не спонтанно, а є грамотно спланованим, аби закріпити в аудиторії вже існуючу ідеологію та надати пояснення подіям, що вже відбулись. Грааф (2015) стверджує, що стратегічний наратив у контексті війни є системно використаною, тривалою сюжетною лінією, яка складається з аргументів на користь виправдання військових дій, та використовується урядами держав задля отримання суспільної підтримки. Для завдань дослідження керуватимемось саме цим визначенням, адже у наративах проти Грузії та України РФ системно дискредитує іншу сторону конфлікту, знімаючи з себе відповідальність за скоєні воєнні злочини, таким чином виправдовуючи збройну агресію та закріплюючи власну роль як «миротворця».

Робота також розглядає для аналізу документи «Концепцій зовнішньої політики Російської Федерації», зокрема, за 2013 рік, де вперше Росією зазначається про використання «м'якої сили» («*Международное гуманитарное сотрудничество*», п. 39). Саме тому важливо концептуалізувати термін, аби зрозуміти, яке значення має цей інструмент для зовнішньої політики РФ. Класичну дефініцію запровадив Джозеф Най у 1990 році, назвавши м'яку силу здатністю держави досягати поставлених цілей завдяки можливості «приваблення» крізь такі фундаменти як культура, ідеї, цінності та практики. За визначенням Ная (1990), міжнародна арена переживає значні зміни, тож жорстка сила – військова – поступово втрачає власну виняткову впливовість. Натомість для держави як актора важливо бути «інформаційно багатим», оскільки інформація та її поширення стають новою зброєю впливу. Таким чином, поняття м'якої сили у цій роботі – це про можливість держави бути впливовою та отримувати бажане завдяки ідеологічній та інформаційній привабливості, здатності переконання.

Росія активно спирається на м'яку силу як інструмент впливу у зовнішній політиці: лише у 2019 році державний бюджет Росії мав на меті витрати у розмірі 1,3 млрд євро на підтримку роботи ЗМІ та функціонування пропагандистських кампаній (Interfax, 2019).

Оскільки ця робота фокусується зокрема й на порівняльному аналізі двох конфліктів за участі Російської Федерації – у Грузії та Україні – важливо концептуалізувати термін «near abroad», або «близьке зарубіжжя», що його вживає Росія по відношенню до цих двох держав. Марк Франко (2021) зазначає, що поняття «близького зарубіжжя» – це історико-культурний та політичний термін, яким Росія окреслює свою сферу впливу. «Близьке зарубіжжя» охоплює пост-Радянські держави та для РФ виступає «альтернативною міжнародною спільнотою», метою якої є послаблення Заходу та імплементація агресивної зовнішньої політики, аби відновити роль Росії як глобального лідера (Франко, 2021). Кордесмен (2020) виділяє Грузію та Україну як «окремий проєкт Росії» у межах «близького зарубіжжя», що має назву «західний кордон». На думку автора, самі ці дві держави стали жертвою більш агресивної політики РФ (на відміну від інших пост-Радянських країн) із загрозою територіального вторгнення. Лачовський (2007) стверджує, що концепція «близького зарубіжжя» – це стратегічна кампанія Росії, у якій вона розглядає колишні Радянські держави як території свого впливу, і де намагається використовувати різні методи контролю з метою досягнення власних національних інтересів. Для завдань дослідження варто використати саме це визначення за Лачовським (2007), оскільки об'єктом аналізу є російська пропаганда як метод контролю у межах «близького зарубіжжя».

1.3. Методи дослідження російської пропаганди

Підрозділ фокусується на описі методології, що була залучена для написання роботи; а також поясненні причин такого вибору, обмеженості певних методів дослідження та їхніх особливостей.

Кейс-стаді як метод допомагає відслідкувати причинно-наслідковий зв'язок тієї чи іншої події, а також зрозуміти особливості патернів поведінки досліджуваного об'єкту (Клоц, 2008). Джон Геррінг (2004) пояснює природу кейс-стаді як методу, що є «інтенсивним вивченням певної події з метою розуміння більшої кількості схожих подій». Роберт К. Їн (2009) як основоположник цього методу дослідження, у своїй роботі «Case Study Research. Design and Methods» стверджує, що кейс-стаді застосовується під час дизайну наукового дослідження задля «розуміння комплексних соціальних явищ, подій реального життя, організаційних та управлінських процесів тощо». Часто цей метод слугує певним містком, що поєднує контекст та явище, заповнюючи прогалини у причинах того, що відбулось. Кейс-стаді, як стверджує Їн, є гарним інструментом для теоретизації та аналітичної роботи. Дослідження залучає порівняльний аналіз у комбінації з класичним кейс-стаді. Таким чином, третій розділ роботи присвячений порівняльному кейс-стаді двох конфліктів: російсько-грузинського та російсько-українського, зокрема в контексті спільних та відмінних рис щодо пропаганди, використаної Російською Федерацією. Як зазначає Райан Федеро (2023), порівняльний аналіз – це метод дослідження, що фокусується на розгляді соціальних феноменів як сукупності взаємопов'язаних факторів, з метою розуміння та пояснення комплексності певних подій. Так, зокрема, ця техніка дослідження передбачає порівняння явищ (у нашому випадку, кейсів воєнних конфліктів) у контексті багатовимірності, а також того, які умови, чинники призводять до конкретних наслідків, які спільні ефекти мають на них вплив (Федеро, 2023).

Для порівняльного кейс-стаді обох конфліктів будуть залучені наступні параметри:

- Основні стратегічні наративи, що їх розповсюджувала Росія проти Грузії та України
- Структура пропагандистської моделі: комунікаційні канали та інструменти, залучені Росією задля розповсюдження пропаганди проти Грузії та України
- Реакція Європейського Союзу на російську пропаганду проти Грузії та України.

Також важливо зауважити щодо певної методологічної обмеженості. Оскільки повномасштабна війна Росії проти України досі триває, було встановлено хронологічні рамки, у межах яких буде здійснюватися порівняльний кейс-стаді за вище зазначеними параметрами. Російсько-український конфлікт аналізується у період від початку російської агресії, з 2014 року, включно до червня 2023 року. Російсько-грузинський конфлікт аналізується у межах збройної агресії РФ, тобто серпень 2008 року.

Якісний контент аналіз є наступним методом, використаним під час цього дослідження. Як зазначає Маргарет Дж. Германн (2008), якісний контент аналіз є важливим інструментом, аби зрозуміти контекст того, як сприймається та інтерпретується навколишнє середовище, конкретні події, крізь інформаційні матеріали. З точки зору контент аналізу державних документів та заяв політичних фігур, це також «непряма комунікація» зі світовими лідерами, дослідження їхніх очікувань, цілей з метою розуміння того, яким чином формуються стратегії та урядові плани (Дж. Германн, 2008). З цієї причини дослідження фокусується на аналізі стратегічних документів Російської Федерації, що відображають еволюцію російської національної ідентичності. Так, зокрема, взято до уваги «Концепцію зовнішньої політики Російської Федерації закордоном» від 2023 року: пункти про підтримку та просування російських культури та мови закордоном; захист прав, інтересів та збереження «російської культурної та історичної ідентичності» та

захист спадщини Російської Федерації закордоном; розвиток зв'язків із співвітчизниками; протидія «спробам переписати історію Великої Вітчизняної війни, применшити роль радянського народу у Великій Перемозі та підірвати гордість росіян за власну державу». Проаналізовано розділи про «Регіональні напрямки зовнішньої політики Російської Федерації», «Міжнародне гуманітарне співробітництво», «Стратегічні цілі Російської Федерації», «Пріоритетні напрямки зовнішньої політики Російської Федерації», «Національні інтереси Російської Федерації у зовнішньополітичній сфері, стратегічні цілі та основні задачі зовнішньої політики Російської Федерації» тощо. До уваги взято відображений у документі конфлікт ідентичностей Заходу та Росії, а також проаналізовано питання «кольорових революцій» у регіоні «близького зарубіжжя»: як це висвітлено у тексті державного документу та яким чином окреслена зовнішня політика Російської Федерації по відношенню до Грузії та України. Окремо у роботі проаналізовано також і інші «Концепції...», зокрема, відповідно за 2013 та 2016 роки (підготовлені за президентські терміни Путіна): взято до уваги те, як позиціонує себе Російська Федерація на міжнародній площині, яким чином вона висвітлює власну ідентичність крізь державні документи. Проаналізовано першу згадку щодо використання Росією інструменту м'якої сили; основні цілі та фокус у проведенні Російською Федерацією зовнішньої політики. Аналіз поданих матеріалів є важливим, оскільки вони складають ціннісне та ідеологічне підґрунтя для Росії у здійсненні інформаційного впливу та виправдання власної «гуманітарної політики» в державах, які вона вважає своєю «сферою впливу».

Також у дослідженні до аналізу було взято виступи Володимира Путіна, його звернення до громадян, публічні заяви. Проаналізовано зміни у висловлюваннях президентах щодо Заходу, «близького зарубіжжя», а також щодо національних інтересів Росії, її ідентичності, стратегічних цілей. У роботі залучено контент аналіз монографій та статей у академічних виданнях щодо кейсів російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів та дискурсу навколо них; статті новинних агентств, присвячені обом конфліктам; документи

Європейського Союзу, зокрема, резолюції Європейського парламенту, прес релізи Європейської ради, публікації Європейської комісії; матеріали аналітичних центрів та проєктів, що вивчають питання російського інформаційного впливу та пропаганди. Це, зокрема, наукові дослідження проєкту StopFake, громадської організації «Детектор Медіа», Центру стратегічних комунікацій, Інституту масової інформації, Центру передового досвіду в галузі стратегічних комунікацій НАТО, статті Фундації Роберта Шумена.

Підсумовуючи, основними методами дослідження російської пропаганди у цій роботі є, по-перше, порівняльний кейс-стаді, що використовує 3 параметри для аналізу. Це, зокрема, основні стратегічні наративи, що їх розповсюджувала Росія проти Грузії та України; структура пропагандистської моделі: комунікаційні канали та інструменти, залучені Росією задля розповсюдження пропаганди проти Грузії та України; а також реакція ЄС на російську пропаганду проти Грузії та України. По-друге, дослідження залучає якісний контент аналіз для виявлення еволюції російської національної ідентичності у період 2008-2023 років і для окреслення контексту, глибинних причин та перебігу російсько-українського й російсько-грузинського конфліктів, а також реакцій ЄС на них.

РОЗДІЛ 2. ЗМІНА РОСІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВНАСЛІДОК АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ ГРУЗІЇ ТА УКРАЇНИ

2.1. Історичний та політичний контекст російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів

У серпні 2008 року напруга між Грузією та Росією досягнула критичної точки: за декілька днів до початку війни Грузія намагалась відновити конституційний лад на території Південної Осетії, що призвело до масивних обстрілів. У відповідь Російська Федерація залучила повномасштабну воєнну операцію під гаслом «примушення Грузії до миру». Це призвело до п'ятиденної «серпневої» війни із жорстокими обстрілами та втратами з обох сторін (Годзимирський, 2012).

Однак до цього моменту російсько-грузинський конфлікт вже мав історичні передумови, а напруга між сторонами існувала певний період. По-перше, розквіт національно-визвольних рухів у Грузії на початку 1990х років та революційний досвід Тбілісі у 2003 році, де громадяни виступали проти фальсифікації парламентських виборів, стали тривожним сигналом для Росії (Матсаберідзе, 2015). Про-західні настрої не влаштовували Кремль, лякали потенційною можливістю втратити контроль над власною «сферою впливу» в межах регіону. Тож ще у 1990х роках російське керівництво підбурювало сепаратистські рухи у Південній Осетії та надавало військову підтримку в Абхазії з тією ж метою. Росія ставила за мету підірвати незалежність Грузії, встановивши контроль над цими територіями. З цієї причини, Кремль вибудовував тісні економічні зв'язки з Абхазією та Південною Осетією, а також видавав російське громадянство мешканцям територій. Це слугувало підкріпленням ідеї «захисту мирного населення», що Росія використовує задля виправдання власної «гуманітарної» політики (Коен, Гамільтон, 2011). Така сек'юритизація національних меншин

дозволяла Росії бути причетною до процесів внутрішньої та зовнішньої політики Грузії (Матсаберідзе, 2015).

По-друге, Кремль мав на меті отримати владу над ресурсами: як зазначають Коен та Гамільтон (2011), скинувши існуючий на той момент політичний режим у Грузії, Росія б мала шанси контролювати енергетичний та транспортний коридор між Центральною Азією, Азербайджаном та Чорним морем. Про-російський політичний режим дозволив би Москві встановити владу над нафтопроводом Баку-Тбілісі-Джейхан та Південнокавказьким газогоном.

Російсько-грузинський конфлікт був першим кроком у рішучій політиці Російської Федерації щодо «близького зарубіжжя». Серпнева війна 2008 року продемонструвала намір повернути силу Кремля на міжнародній арені, навіть шляхом збройної агресії (Матсаберідзе, 2015). Окрім того, це був чіткий заклик для України: її прагнення долучитись до НАТО сигналізуватиме для Росії подальшу небезпеку і може призвести до майбутнього конфлікту.

Українська революція Гідності у 2014 році, а до того – Помаранчева революція у 2004, були сприйняті Російською Федерацією як розширення інтересів Заходу, загроза для авторитету Кремля. Росія вважала мітинги на Майдані планом США, тож протести, відповідно, спонсорувались Заходом (Манкофф, 2022). Російська влада негативно сприйняла ідею України щодо Угоди про Асоціацію з ЄС. Це суперечило планам російського керівництва, зокрема, у контексті Євразійського Економічного Союзу: цей проєкт, у тому числі за участі України, мав би економічно та політично посилити роль Росії як гегемона у пост Радянському просторі (Манкофф, 2022). Відповідно до кейсу із Грузією, Росія намагалась втрутитись у політичні процеси незалежної України шляхом підбурювання сепаратистських настроїв на Сході країни (Матсаберідзе, 2015). Історія із захистом російськомовних національних меншин повторювалась: Путін підтримував сепаратистів, надаючи їм зброю та дипломатичну підтримку (Мершаймер, 2014).

Наступним кроком стала анексія Криму Росією у 2014 році. «Зелені чоловічки» почали захоплювати урядові будівлі на території Автономної Республіки, а згодом було проведено так званий «референдум» щодо статусу Криму, який був заздалегідь сфальсифікований: Російська Федерація визнала незалежність Криму. Однак вже на наступний день після референдуму, 18 березня 2014 року, Росія та місцеві інституції Криму підписали договір щодо приєднання півострову за власним бажанням у склад Російської Федерації. Процес був настільки вдалим, що у Севастополі, Сімферополі та російській столиці Москві відсвяткували салютами (Грант, 2015). Мершаймер (2014) наголошує, що анексія Криму була відповіддю на зовнішню політику Заходу. Як стверджує автор, Путін був стурбований тим, що півострів може стати військово-морською базою НАТО, тож передача Криму у руки Кремля зупинила б процес мілітаризації України та змусила її забути б про свої амбіції щодо приєднання до Західної коаліції. Цікаво, що і у праці Мершаймера «Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin» (2014) конфлікт ідентичностей Заходу та Росії розглядається як одна з центральних, глибинних причин російсько-українського конфлікту.

Крайня точка, початок повномасштабної війни Росії проти України – 24 лютого 2022 року. Це стало ескалацією для відносин Росії та України, і конфлікт перейшов у нову фазу. Якщо до цього РФ заперечувала будь-яку власну причетність до подій на Сході України, то тут вона відкрито заявила про свої наміри. У промові Володимира Путіна, де він анонсував початок «спеціальної воєнної операції», було зазначено декілька тез для виправдання російської агресії. Це, зокрема, за словами російського керівництва, було вимушеною мірою через перетин НАТО «червоної лінії» шляхом розширення на Схід Європи, і мілітаризація України – пряма загроза національній безпеці Російської Федерації. Також президент Росії зазначив про плани щодо «денацифікації» України та звільнення мирного населення від геноциду, створеного українською владою. Таким чином, наскрізним мотивом промови став «гуманітарний» аспект щодо

захисту громадян як Росії, так і України. І знов таки, у промові було підкреслено ідеологічне протистояння Заходу та Росії: Путін охарактеризував США та союзників як «імперію брехні», у той час як РФ символізує «силу правди та справедливості». Він назвав Альянс причиною «фундаментальних загроз» для Росії, а Захід – цинічним та схильним до шантажу, що порушив баланс сил (Путін, 2022).

Цікаво, що Пол М. Картер (2020) наголошує, що вплив одразу декількох глибинних факторів сформувало російське бачення власної ідентичності та загальної картини світу. Окрім зазначеного вище Євразійського Економічного Союзу, автор говорить про важливість російської православної церкви як значимого важеля у формуванні політики. Це помітно під час виступу Володимира Путіна на Посланні Президента Росії до Федеральних Зборів у 2014 році, де він стверджує, що «православ'я – спільна культурна та ціннісна основа, що об'єднує народи Росії, України та Білорусі» (Путін, 2014). Теза про «єдність» народів колишнього СРСР та «спільні корені», що Росія так активно використовує для виправдання власної гуманітарної політики і «визволення» та «захисту російськомовних меншин», підкріплюється аргументом релігії. Релігія у РФ нав'язала ментальність імперіального націоналізму, за яким Росія приймає на себе роль визволителя, єдиного сильного та справедливого гравця на міжнародній арені. Це заклало у менталітет росіян ідею про власне верховенство, право втручання у політику інших держав, зокрема, країн «близького зарубіжжя». У тому ж Посланні Президента у 2014 році Путін порівнює Крим із чимось «сакральним» для Росії, неначе «Храмова гора для мусульман» (Путін, 2014).

Безперечно, обидва конфлікти – російсько-грузинський та російсько-український – ставили за довгострокову мету відновити сферу впливу у межах пост Радянського простору та Балтійських країн (Коен, Гамільтон, 2011). Джон Лох (2014) із колегами з Королівського інституту міжнародних відносин також окреслив російські зовнішньополітичні інтереси наступним чином:

- Стати «центром гравітації» – позиціонування себе як авторитетного гравця в Європейському регіоні, що контролює баланс сил та встановлює правила для інших акторів на міжнародній арені;
- Відновлення та підтримка сфери впливу щодо країн «близького зарубіжжя» (у тому числі Грузії та України);
- Стимування розвитку демократії в регіоні та підтримка «російського стилю управління».

Institute for the Study of War (2020), у свою чергу, виокремив такі довгострокові інтереси та цілі Володимира Путіна: а) збереження існуючого режиму влади та суверенітет Російської Федерації; б) відновлення тотального впливу на пост Радянський простір; в) відновлення статусу Росії як *great power* на міжнародній арені. Для цього, за твердженням ISW (2020), Кремль послуговується декількома інструментами. Серед них – інформаційний вплив, залучення російської пропаганди; зміцнення власної ролі у Раді Безпеки ООН, що виступає майданчиком для просування російських ідей та фактично «ґрунтом для влади Росії»; розвиток концепції «російського світу» (*“русский мир”*). Так, наприклад, окуповані території на Сході України були майданчиком для реалізації щодо просування наративу *«русского мира»*. Путін намагався закріпити цю ідею там, аби надалі поширити її за межі так званих «ДНР» та «ЛНР» (ISW, 2020).

Зазначені вище інтереси Російської Федерації, відповідно, простежуються у російсько-грузинському та російсько-українському кейсах. Важливо зауважити, що якщо п'ятиденна війна у Грузії спочатку сприймалась академічним колом як спроба попередити приєднання пост Радянських країн до Європейського Союзу або НАТО, то російсько-український конфлікт чітко підкреслив справжні наміри Кремля. Це, зокрема, повне викорінення незалежності держав «близького зарубіжжя» та «історичне воз'єднання російських земель» (Матсаберідзе, 2015). Ідеї «спільної історії» та «єдиного походження» стають засобом для виправдання власної агресії. Ідеологія, що її поширює Кремль, є методом контролю і підкріплення своєї влади. Шерр (2015) зазначає, що ідея українців як окремої нації

для Росії стала викликом для її базових національних інтересів та питання ідентичності.

Однак говорячи про російсько-грузинський та російсько-український конфлікти, неможливо ігнорувати інтереси та позиції, відповідно, Грузії та України. Важливо відслідковувати межу між баченням конфліктів Росією у контексті протистояння ідентичностей Заходу та Російської Федерації та шкідливістю позиціонування «близького зарубіжжя» як суто «буферної зони» Європи. На цій проблематиці фокусується стаття «(En)Countering epistemic imperialism: A critique of “Westsplaining” and coloniality in dominant debates on Russia’s invasion of Ukraine» авторів Терези Гендл, Ольги Бурлюк, Міли О’Салліван та Айзеди Аристанбек (2023). Поданий матеріал є цікавим для аналізу з точки зору важливості дискурсу історичної боротьби України (та інших пострадянських держав, постраждавших від російської агресії, у тому числі й Грузії) за право на власний суверенітет. Як стверджують автори, гіпотеза про провокування Росії розширенням НАТО у регіоні є «проекцією колоніальності». Такий наратив знецінює багатовікову боротьбу пригнічених українців та інших жертв російського імперіалізму, ставлячи їхні інтереси, свободу та право на власну незалежність на другий план. Фактично, говорячи про позиції та інтереси України та Грузії у конфліктах з Росією, слід не забувати про важливість специфічного та комплексного соціально-культурного контексту історії цих двох народів. Складність пост-соціалістських трансформацій, прагнення до визволення, демократизації та суверенітету є першочерговими факторами, які слід взяти до уваги при аналізі інтересів та позицій Грузії та України. Автори висувають тезу про те, що суцільний фокус саме на «тригері» Росії діями Заходу, його глобальної влади та витісненні Кремля з ряду глобальних лідерів як основної причини російської агресії, є неправильним. Натомість, варто заглибитись у історію та згадати про віковий супротив поневолених народів. У статті згадується популярний вислів, що його почали використовувати українці на початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року: *«Це N (підставити підходяще*

число) день 3 денної спеціальної воєнної операції 9 річної війни, що тягнеться століттями». Тобто ставлення Російської Федерації до України віками було пронизано негуманністю, насильством. Українці зазнавали пригнічення та були і є жертвами геноциду з боку Росії. Важливо зауважити, що після розпаду Російської імперії, коли на площині міжнародних відносин постав СРСР, він позиціонував себе як «анти-капіталістична держава з пріоритезуванням спільнот». Проте ці «спільноти» були доєднані до Союзу шляхом примусу, сили та маніпуляцій у вигляді пропаганди (Моррісон, 2016). Російська риторика завжди демонструвала прагнення нав'язати власну владу, відновити своє політичне та культурне домінування над народами «близького зарубіжжя», що їх Кремль вважає невід'ємною частиною «російського світу (*“русский мир”*)». Це не лише про амбіції «перемогти» колективний Захід та вирватись на п'єдестал першості на площині міжнародних відносин. Це – щось значно глибше, пронизане імперіалістськими бажаннями. Путін, як і колишні російські правителі, намагається дегуманізувати Україну як державу та націю, використовуючи риторику заперечення будь-якої незалежності та державності України (Гендл, 2023). Це розпочалось задовго до повномасштабного вторгнення та планів НАТО розширитись у регіоні «близького зарубіжжя».

Основні інтереси Грузії та України – захистити власну незалежність, захиститись від рук російського загарбника, побудувати власні, окремі від Росії, історію, суспільство та культуру. У лютому 2022 року Захід вразив (і продовжує дивувати) супротив України, бажання відмовитись від статусу «буферної периферії», «об'єкту між Заходом та Росією» і наполягання на праві самовизначення та деокупації від Росії (Гендл, 2023). І ці наміри глибоко суперечать інтересам влади Російської Федерації. З цієї точки зору, наратив про «вимушеність» дій Росії є неправильним: не можна знімати відповідальність з Росії за її імперіалізм, воєнні злочини та геноцид проти «близького зарубіжжя» (Гендл, 2023). Як стверджують автори статті «(En)Countering epistemic imperialism...», проблематика зазначеного дискурсу також полягає у тому, що

державам-жертвам російської агресії не надають слово у контексті власної ж історії та боротьби. Так, на прикладі російсько-українського конфлікту, автори зазначають про тенденцію знецінювання досвіду українців, позицій та висловлювань українських експертів. Натомість фокус зміщується у бік раніше згаданих колоніальних проєкцій, підживлюючи імперіалістську пропаганду та наративи Росії. Україна та Грузія як представники «близького зарубіжжя» мають бути залучені до дискусій, позиціоновані як експертні суб'єкти, що мають досвід боротьби з російським агресором та готові ділитись їм з іншими «(пост)окупованими суспільствами» (Гендл, 2023). Ідентичності України та Грузії мають бути закріплені у новому, відокремленому від імперіалістських наративів, світлі. Це більше не має бути про позиціонування України, Грузії та інших держав-жертв російської агресії як «об'єктів іноземного впливу», винятково поруч із Путіним та Росією, де слово надається лише останнім, замовчуючи досвід перших (або сприймаючи його як щось винятково суб'єктивне, «неекспертне», «надлишково емоційне»). Дискурс про досвід Грузії та України, їхнє історичне минуле, не має бути спотворений наративами Росії, що заперечують будь-яке право на самовизначення та державність країн «близького зарубіжжя» (Гендл, 2023).

2.2. Еволюція російської національної ідентичності унаслідок російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів

Аналізуючи твердження близького оточення Володимира Путіна, його колег у російському уряді, слід розглянути постать Володимира Суркова. Він був фактично особистим помічником Путіна, а з 2012 по 2013 роки обіймав посаду заступника голови уряду, а також, зокрема, займався питанням відносин Росії із Україною. У своїй доповіді «Ми не просто за демократію. Ми за суверенітет Російської Федерації» 2005 року він висловив незадоволення «помаранчевими революціями» у пост Радянському просторі, назвавши ці події «спланованими, сфальсифікованими заходами», які підбурює колективний Захід, зокрема, Європейський Союз та його гуманітарні інституції (Сурков, 2005). Сурков відкрито просував ідею боротьби за російський суверенітет на міжнародній арені, засуджуючи будь-які «намагання» дестабілізувати Російську Федерацію шляхом підбурювання демократичних настроїв у європейському регіоні:

«У порівнянні з нашими друзями по Радянському Союзу та багатьох інших країн, ми (Росія) завжди були носіями державної ідеї. [...]»

У своїй роботі «Націоналізація майбутнього: параграфи про суверенну демократію» 2006 року, Сурков акцентує на протистоянні і контрасті ідентичностей Росії та Заходу. Так, зокрема, автор виділяє питання культурної та історичної цінності російської нації, її внеску у створення «багатогранного російського світу (*“русский мир”*)». У той же час він зображує Європу як осередок різних поглядів щодо росіян як нації: для когось Російська Федерація є ворогом, а для когось – стратегічним партнером. Проте, на думку Суркова, модернізованій Росії слід конструювати власні інтереси та ідентичність поєднуючи декілька тактик одночасно. Це і кооперація, «триматись за Захід», але у той же час – «готовність та рішучість відстоювати свій суверенітет» будь-якими методами. Таким чином, ще на початку 2000х Росія починає просувати ідею

ідеологічної прірви між нею та колективним Заходом, підкреслюючи, що її національні інтереси, питання суверенітету та «нової демократії» є найбільшим пріоритетом у вибудовуванні зв'язків на міжнародній арені. І це очевидно, адже історично Росією керував правлячий клас із сильними ідеями національної величі, що спирався на концепцію самоствердження шляхом розмежування світу, поділу на «своїх» та «ворогів» – реальних та уявних (Матсаберідзе, 2015).

Якщо аналізувати риторику Путіна у період 2008 по 2014, то простежується багато висловлень президента щодо націоналізму. Так, у своїй промові досить незабаром після анексії Криму, Володимир Путін заявив наступне:

«Патріотизм може перерости у націоналізм – це небезпечно. Ми маємо мати це на увазі і зробити все, аби цього не сталось. Це небезпечно для країни. [...] Найбільший націоналіст у Росії – це я. Найбільш правильний націоналізм – це вибудова дій та політики таким чином, аби це пішло на користь нашому народу. [...]»

Таким чином, помітно, як питання національного суверенітету постає пріоритетом для Кремля. Повертаючись до зазначеного у попередньому підрозділі концепту нав'язаного релігією менталітету імперіального націоналізму, можна сказати, що політика Російської Федерації будується на ідеології протиставлення себе Заходу. Ідея врятувати себе і світ від «брехні США, НАТО», ідея чинити на користь російського народу. Такими тезами Путін і завойовує підтримку росіян, що щиро переконані у власній правильності та справедливості. Олександр Зайцев (2023), професор Українського католицького університету, називає це «імперським синдромом сучасної Росії». У роботі Мальченкова (2022) «Цивілізаційний дискурс у висловлюваннях В. В. Путіна» зазначається про декілька етапів наростання ідеологічної прірви між Заходом та Росією. Як наголошує автор, переломним етапом став виступ президента Росії на Мюнхенській конференції з безпеки у 2007 році, де було вперше підкреслено «системну кризу між двома світами»:

«Росія – країна з більш ніж тисячолітньою історією, яка може будувати незалежну зовнішню політику. [...] Система однієї держави, перш за все, звісно, США, вийшла за власні національні кордони у всіх сферах – в економіці, політиці, а також гуманітарній сфері, нав'язуючись іншим державам. [...]»

Мальченков (2022) також зазначає, що з 2018 року у своїх виступах Путін дедалі частіше акцентує на важливості збереження *«русского мира»* та характеризує РФ як «окрему цивілізацію», протиставляючи її цінності колективному Заходу.

Повномасштабне вторгнення в Україну лише остаточно закріпило і підсилило ці висловлювання. Затверджена Концепція зовнішньої політики Російської Федерації 31 березня 2023 року містить тезу про «особливе становище Росії як самобутньої держави-цивілізації», що «об'єднала російський народ та інші народи, що становлять культурно-цивілізаційну спільноту *Русского мира»*. Також у документі зазначено про намагання Заходом «спровокувати державні перевороти, збройні конфлікти» та «маніпуляції свідомістю окремих народів» у спробах «нав'язування деструктивних неоліберальних ідеологічних установок, що суперечать духовно-моральним цінностям». Таким чином, Росія підкреслює свою роль «борця за справедливість та відновлення балансу у міжнародних відносинах»: вона несе відповідальність за «подолання кризи світоустрою». Це підкріплено у розділі IV «Пріоритетні напрямки зовнішньої політики Російської Федерації», пункт 19, підпункт 1: Росія ставить за мету фактично вилучити пережитки «домінування США та інших недружніх держав». Зайцев (2023) називає цю політику Росії «антизахідництвом», ворожими настроями суспільства до США та колективного Заходу в цілому. У розділі II «Сучасний світ: основні тенденції та перспективи розвитку», пункті 13, Кремль звинувачує Штати у розв'язанні «гібридної війни нового типу». Важливо зауважити, що Росія знімає з себе будь-яку відповідальність за збройну агресію проти України, називаючи події «заходами із захисту своїх життєво важливих інтересів на українському напрямку» (Концепція зовнішньої політики РФ, 2023). У «Стратегічних цілях Російської Федерації», пункт 3, також зазначається про наміри Росії «закріпити

позиції як один із впливових, самостійних та відповідальних центрів світу». Тут чітко простежується бачення власної ідентичності як *great power* на міжнародній арені. У пункті 12, розділ III «Національні інтереси Російської Федерації у зовнішньополітичній сфері, стратегічні цілі та основні задачі зовнішньої політики Російської Федерації», Росія бере на себе обов'язок «посилювати значущість у світовому гуманітарному просторі, укріплювати позиції російської мови», а також «зберігати історичну правду та пам'ять про роль Росії у світовій історії». Цей пункт є показовим у контексті сучасного осмислення Російською Федерацією власної ідентичності: Кремль нерідко звертається до історії, посиляючись на багатовікову роль Росії як гегемона та «супердержави». Це і про імперіальний націоналізм, зазначений попередньо. Одразу слідує пункт 14: «розвиток зв'язків із співвітчизниками, що мешкають за кордоном [...] забезпечення їх підтримкою у здійсненні їхніх прав, захисту їхніх інтересів та збереженні загальноросійської культурної ідентичності». Розділ «Міжнародне гуманітарне співробітництво» містить ще декілька тез про «збереження багатовікових цивілізаційних та духовних зв'язків народу Росії з народами СНД», а також «збереження історичної та культурної спадщини». Це свідчить про готовність Російської Федерації застосовувати будь-які методи у здійсненні зовнішньої політики стосовно, зокрема, держав «близького зарубіжжя», виправдовуючи це «гуманітарною політикою» та ідейною боротьбою за «спільну культурну ідентичність». Ще у 2013 році Путін у одному зі своїх інтерв'ю висловився наступним чином:

«Куди б не йшла Україна – ми все одно зустрінемося. Чому? Тому що ми один народ. [...]»

Тому Путін готовий втручатись у внутрішні справи України, Грузії та інших країн «близького зарубіжжя», адже фактично – це, за думкою Кремля, «захист співвітчизників» та «збереження спільної, всеросійської ідентичності».

Окремо слід проаналізувати розділ V «Регіональні напрямки зовнішньої політики Російської Федерації», де зазначається щодо «близького зарубіжжя». У пункті 49 Кремль визначає «держави СНД» та «інші суміжні держави» як ті, що

«пов'язані з Росією багатомістовими традиціями спільної державності, глибинної взаємозалежності у різних сферах, спільною мовою та близькими культурами». Об'єднуючи, таким чином, «близьке зарубіжжя» та Росію в один духовний, гуманітарний та ідеологічний простір, РФ висловлює наміри «забезпечувати стабільність» у розглянутому регіоні, «урегульовувати озброєнні конфлікти» та «попереджати розміщення чи посилення воєнної інфраструктури недружніх держав». Останнє – пряма кореляція з аргументом Путіна про розміщення військових баз НАТО на території України, що суперечило національній безпеці РФ, за словами президента. Також Кремль ставить за мету «припинити будь-які “кольорові” революції» у регіоні, оскільки ті ставлять під загрозу внутрішню стабільність та устрій Росії. Цей пункт цілковито є прямим відображенням зовнішньої політики Російської Федерації по відношенню до Грузії та України, коли Кремль фактично виправдовував власну збройну агресію намаганням «урегулювати» внутрішні конфлікти та революційні настрої в межах зазначених держав.

Та важливо також розглянути те, як Росія бачила власну національну ідентичність до повномасштабної війни з Україною. Як російсько-грузинський конфлікт вплинув на Концепцію зовнішньої політики 2013 року? Як змінилась Концепція 2016 року після російської агресії у Криму та на сході України?

Концепція 2013 року затверджує, що Росія проводить «відкриту, прагматичну та передбачувану зовнішню політику», що будується на незалежному курсі держави та з повагою до принципів міжнародного права. І хоча Росія відверто суперечить власним же висловлюванням, застосовуючи військове втручання у конфліктах з Україною та Грузією та іншими державами, у Концепції на пряму зазначається про бачення Росією своєї ідентичності на площині міжнародних відносин:

«[...] сформована віками роль нашої країни як урівноважуючого фактора у міжнародних справах та у розвитку світової цивілізації. [...] Росія повністю

визнає свою відповідальність за підтримку безпеки у світі як на глобальному, так і на регіональному рівні [...]»

Уперше у Концепції зовнішньої політики РФ від 2013 року з'являється поняття «м'якої сили», що пізніше також з'явиться у Концепції 2016 року. Росія ставить за мету «формування інструменти впливу на її сприйняття у світі» шляхом «удосконалення інструменту м'якої сили». У документі також зазначається про наміри Кремля домогтись об'єктивного сприйняття її світом через інструменти інформаційного впливу та публічної дипломатії. У пункті 41, розділ «Інформаційний супровід зовнішньополітичної діяльності» стверджується щодо нарощування позицій російських засобів масової інформації, активної підтримки їхньої діяльності державними структурами. Таким чином, Росія починає усвідомлювати потенціал свого інформаційного впливу та яку роль займає російська пропаганда як справжня «зброя» м'якої сили.

Питання Грузії також певним чином окреслено у документі. Пункт 51-52 це демонструють:

«У числі російських пріоритетів залишається сприяння становленню Республіки Абхазія та Республік Південна Осетія як сучасних демократичних держав, укріплення їхніх міжнародних позицій, забезпечення надійної безпеки та соціально-економічного відновлення [...]. Росія зацікавлена у нормалізації відносин із Грузією у тих сферах, у яких до цього готова грузинська сторона, при врахуванні тих політичних реалій, які склались у Закавказзі. [...]»

Важливо зауважити, що Україна у Концепції від 2013 року визначається як «пріоритетний партнер у СНД», з якою Росія має на меті поглиблення інтеграційних процесів. У Концепції від 2016 року, пункт 56 розділу «IV. Регіональні пріоритети зовнішньої політики Російської Федерації» наступним чином окреслює рамку російсько-українських відносин:

«Російська Федерація зацікавлена у розвитку всього різноманіття політичних, економічних, культурних та духовних зв'язків з Україною на основі

взаємоповаги, вибудови партнерських відносин при дотриманні своїх національних інтересів. У взаємодії з усіма зацікавленими державами та міжнародними структурами Росія прикладе необхідні зусилля задля політико-дипломатичного урегулювання внутрішньо-українського конфлікту. [...]»

Таким чином, Кремль не визнає власного втручання на території України та називає події на Сході України «внутрішнім конфліктом», беручи на себе роль «арбітра» у його врегулюванні. У пункті 57 також зазначається про цілі Росії підтримувати становлення республік Абхазія та Південна Осетія, а пункт 59 знов затверджує «зацікавленість російської сторони у нормалізації відносин із Грузією». Також у документі 2016 року вперше зазначається про «системні проблеми у Євро-Атлантичному регіоні», що викликали кризу відносин США-Росія. РФ стверджує, що Захід має курс на «стримування Росії», чим підриває глобальну та регіональну безпеку. Тобто бачимо еволюцію щодо сприйняття Росією Заходу, наростання поступової напруги у їхніх відносинах. Пункт 70 також підтверджує негативну позицію РФ щодо розширення НАТО, нарощування військової активності у прикордонних до Росії регіонах.

Таким чином, цей розділ дозволяє окреслити історичний та політичний контекст двох конфліктів та зрозуміти, що спонукало Росію вести агресивну політику по відношенню до Грузії та України: конфлікт ідентичностей та інтересів Заходу та Росії, російський імперіалізм та колоніальні амбіції у придушенні права на самовизначення, незалежність та суверенітет народів «близького зарубіжжя». Росія позиціонує себе як центр «*русского мира*», що історично об'єднує країни «близького зарубіжжя». Кремль протиставляє себе Заходу, наголошуючи на так званій «кризі двох світів», де Захід – це осередок брехні, а Росія – «миротворець» та «уособлення справедливості». Основними пріоритетами у зовнішній політиці РФ є захист національного суверенітету, «збереження спільної, всеросійської ідентичності» та закріплення власної ролі на міжнародній арені як *great power*. Досягає цього Росія, зокрема, шляхом нарощування м'якої сили – інформаційного впливу, що залучає використання

пропаганди та стратегічних наративів, які б відповідали зовнішньополітичним інтересам РФ.

РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ТА РЕАКЦІЯ ЄС НА НЕЇ З 2008 ПО 2023 РОКИ

3.1. Основні стратегічні наративи Росії проти Грузії та України

Росія використовує стратегічні наративи задля укорінення у свідомості мас такої картини світу, що відповідала б російським політичним, економічним та військовим цілям (Лейкіс, Русінаїте, 2019). Ця картина немає нічого спільного з дійсністю, проте активно слугує інтересам Кремля. З точки зору конструктивізму, використання наративів надає простір для «маневрування» та зміни правил гри на площині міжнародних відносин. Як стверджують Лейкіс та Русінаїте (2019), це дозволяє Російській Федерації намагатись переписати норми міжнародного права, порушуючи існуючі принципи взаємодії між державами.

Першим наративом є твердження про те, що «Україна та Грузія є частиною російської сфери впливу». Це також про ототожнення двох суверенних держав із «російським світом (“русский мир”»». Росія проєктує власну роль як great power на площині міжнародних відносин, просуваючи думку про спільну культурну ідентичність із країнами «близького зарубіжжя». Лейкіс та Русінаїте (2019) наводять цитату патріарха Кирила, представника Російської Православної Церкви, у 2009 році:

«Російський світ, що раніше був географічно об'єднаний, наразі розділений кордонами різних держав. Народи, що проживають на історичних територіях Російських Земель, повинні усвідомлювати, що вони належать до спільної Цивілізації, а “русский мир” – проєкт поза кордонами. [...]»

Підтверджуючи цю ідею, Росія відмовилась припинити вогонь та вивести війська з територій України та Грузії, анексувала Крим тощо. Росія заперечує концепцію

територіального суверенітету та незалежності України та Грузії, вважаючи їх власними «історичними землями».

Наступним наративом, що його використовує Росія і проти України, і проти Грузії, є твердження про «невикорінений фашизм» у обох державах. Російська Федерація любить апелювати до минулого, проводить паралелі з «великою вітчизняною війною», стверджуючи, що історична місія росіян – це «боротьба з нацистами, знищення фашизму». Ворогом для Росії є фігура Степана Бандери, що уособлює для росіян максимально агресивний український націоналізм. Окрім того, Кремль просуває наратив про те, що Україну наразі охопила хвиля «неонацизму», що є надзвичайно небезпечним для всіх, хто спілкується російською на території держави (NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2015). РФ намагається посіяти масовий страх: неонацисти в Україні будуть пригнічувати усіх, хто не відповідає їхнім політичним поглядам. У своїй промові про початок т. зв. «СВО» Путін, на виправдання збройної агресії РФ, висунув аргумент про необхідність «денацифікації» і «демілітаризації» України (Путін, 2022). Цей наратив максимально розповсюджували в інфопросторі європейських країн, зокрема, у Польщі (Детектор Медіа, 2022). Із Грузією ситуація відповідна: Росія також користується прийомом історичних паралелей, напряду називаючи Грузію «фашистською державою». Під час виступу у 2008 році у Державній Думі РФ, президента Грузії, Саакашвілі, порівняли з лідером Нацистської Німеччини: «Він як Гітлер, що колись напав на сплячу Росію». Жириновський пізніше також стверджував про необхідність «покарати фашиста Саакашвілі» (Центр Стратегічних Комунікацій, 2023). Твердження про існуючий фашизм у Грузії та Україні також тісно пов'язане з наративом про воєнні злочини, скоєні українською та грузинською армією. У аналітичному звіті NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2015) згадується промова Путіна у липні 2014 року. У ній президент РФ стверджує, що «залишити мешканців Криму напризволяще, радикально і націоналістично налаштованим українським військовим означало б відмовитись від практично всього, за що Росія боролась ще

з часів Петра Першого». Нерідко Росія у власній аргументації наполягає на тому, що українська армія, представники «націоналістів радикалів» становлять фізичну загрозу, особливо для російськомовного населення України, мешканців східних територій. Під час подій Революції Гідності Кремль залякував, що за нової української влади російська мова та культура будуть повністю пригнічені, а свобода слова в Україні абсолютно зникне (NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2015). У контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну, Кремль перейшов ще й до звинувачення тих самих «націоналістів і радикалів» у воєнних злочинах, що насправді були скоєні Росією. Так, наприклад, інфопростір був переповнений історіями про те, як українські військові спалювали російських полонених, вирізали нацистські хрести на тілах тощо (Центр Стратегічних Комунікацій, 2023). Грузинську армію росіяни також прирівнювали до злочинців, жорстоких окупантів, що розстрілюють мирне населення. 11 серпня 2008 року Путін заявив, що армія Грузії «танками давила дітей та людей похилого віку, зачиняла у будинках та живцем спалювала». А вже 13 серпня з'явилися повідомлення про так званій «обстріл церкви, коли там ховались люди», а також про «роздавлені могили на цвинтарях». 17 серпня 2008 в ефірі НТВ з'явився сюжет про знищення грузинськими військовими усіх, хто не відповідав їм грузинською мовою. (Центр Стратегічних Комунікацій, 2023).

Чинник «націоналізму» як причина, що нібито «провокує» українських та грузинських військових та владу пригнічувати російську мову та культуру, згодом також еволюціонував у наступний наратив Росії. Це, зокрема, твердження про те, що Україна та Грузія чинить геноцид проти носіїв російської мови. У промові 24 лютого 2022 року Путін висловився, що метою «спеціальної воєнної операції» є захист людей від «знущань та геноциду з боку київського режиму» (Путін, 2022). А ще 15 лютого, за буквально тиждень до початку повномасштабного вторгнення, президент РФ під час пресконференції з Шольцем назвав поточний перебіг подій на Донбасі «геноцидом». Схожі тези лунали і у бік Грузії: «Те, що відбувається у

Південній Осетії – це геноцид осетинського народу», – стверджував Путін (Центр Стратегічних Комунікацій, 2023).

«Росія не причетна до воєнних злочинів» – ще один наратив Кремля проти Грузії та України. РФ не визнає себе як агресора, натомість – просуває тезу про «миротворчу діяльність» та ототожнює себе з медіатором нібито «внутрішньодержавних» конфліктів. Якщо у 2022 році збройна агресія РФ – це «спеціальна воєнна операція» з порятунку пригноблених, то у 2008 у Грузії маємо «операцію з примусу до миру» (Центр Стратегічних Комунікацій, 2023). З початку повномасштабного вторгнення в Україні інформаційний простір заповнили новини про те, що нібито «українці обстрілюють себе самі». Так, наприклад, Інститут масової інформації (2024) згадує ракетну атаку по Дніпру 14 січня 2023 року, де РФ виправдовувалась аргументами про відсутність причетності російської армії до обстрілу. Дмитро Песков, речник президента РФ, неодноразово стверджував про те, що російська армія не завдає ударів по житлових будинках чи соціальній інфраструктурі (Інститут масової інформації, 2024). У підриві Каховської ГЕС у Херсоні росіяни також звинуватили українську сторону, наголошуючи, що навіть після знищення об'єкта ЗСУ продовжили обстріл території ГЕС (Центр протидії дезінформації, 2023). Паралельно Кремль продовжує дискредитувати українську владу: нібито Зеленський – не політик, а «розгублений слабак» і просто актор, що у перші ж дні повномасштабного вторгнення у 2022 вже готувався тікати з Києва. За схожим сценарієм діяла пропаганда і в Грузії: Саакашвілі назвали «неадекватним боягузом», на якому лежить провина за скоєні злочини в Південній Осетії. Росія просувала тезу, що саме президент Грузії своїми діями «вбив 2000 мирних мешканців», а Чуркін, представник Росії в ООН, стверджував (Центр Стратегічних Комунікацій, 2023):

«Дві тисячі вбитих, понад 30 тисяч біженців – цього вам достатньо? Скільки там має бути вбито, щоб ви визнали це геноцидом?! [...]»

Відмінним для російсько-українського кейсу є наратив Кремля про Україну як «failed state». Як зазначає Юськів (2020), тези про безповоротний крах України,

її територіального та соціального розпаду, панували в інфопросторі навіть до 2014 року. ЗМІ Росії після того, як РФ анексувала Крим, наголошували, що «цивілізаційні розбіжності» призведуть до того, що Україна як самостійна, політично та економічно стабільна держава, не зможе існувати (Юськів, 2020). Повертаючись до наративу про спільний «російський світ», Кремль також поширював ідею того, що в українців немає права на самовизначення, активно знецінюючи їхню культуру, мову тощо. Намагаючись переписати історію Київської Русі, Росія фактично краде історичну спадщину України (NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2015).

3.2. Моделі російської пропаганди у конфліктах із Грузією та Україною

Пропагандистська кампанія Росії проти Грузії у 2008 році була наймасованішою для уряду Російської Федерації на той час, з початку 2000х років (Рогоза, Дубас, 2008). І хоча вона продемонструвала значні недоліки у веденні інформаційної війни Росією, однак це дало поштовх для подальшого розвитку та оновлення власних спроможностей у цій сфері (Кияк, 2018).

Модель пропаганди у російсько-грузинському конфлікті мала на меті два ключових елементи: по-перше, суворий контроль над масмедіа та створення інформаційного вакууму. Кремль просував винятково ті меседжі, що були затвержені державними інституціями Росії, не надаючи можливості висловитись для незалежних джерел інформації, журналістів тощо. Жорстоко обмежувались повідомлення зсередини території Південної Осетії: РФ тримала під контролем місцеві телевізійні канали, пресу та інтернет ресурси. Це створило ізоляційну політику (Рогоза, Дубас, 2008). По-друге, Росія намагалась викривити реальність, презентуючи власну картину конфлікту для міжнародної спільноти. Тож окремим виміром кампанії стала пропаганда на «зовнішній фронт»: здебільшого за цю частину відповідав телеканал RT (Russia Today), що просуває проросійські повідомлення англійською мовою, діючи на західну аудиторію. Під час пропагандистської кампанії Володимир Путін та Дмитро Медведєв також давали десятки інтерв'ю західним медіа, таким як CNN, Al Jazeera, ARD, BBC тощо (Рогоза, Дубас, 2008). У перші дні серпневої війни Росія фактично була єдиним постачальником фото та відео з місця подій, що дозволило їй мати перевагу: згадуючи про попередньо зазначену політику інформаційної «ізоляції», РФ не надавала доступ до зони конфлікту будь-яким журналістам, що не були російськими. Окрім того, блокувались інформаційні ресурси Грузії – державні сайти та новинні агенції. Кремль залучив інструмент «однобічності» меседжу, демонструючи винятково ту картину, що підходила під бажану для РФ реальність: на телебаченні передавали сюжети, де зображувались воєнні злочини, що були

нібито скоєні грузинською армією; а також на екранах з'являлись жахливі страждання осетинців. При чому Росія не соромилась відверто маніпулювати фактами: постійно змінювалась чисельність жертв від «грузинської агресії», а перед камерами давали коментарі спеціально підібрані РФ «свідки» – незадоволені владою Грузини, що критикували уряд Саакашвілі та натомість заявляли про «миротворчі наміри Росії». Фактично, існував великий відсоток непідтвердженої (окрім як Росією) інформації, що створювало дисонанс і розбіжності щодо реальної картини конфлікту та надавало Кремлю важіль для інформаційного тиску (Рогоза, Дубас, 2008).

Важливим інструментом стали «кіберпартизани» – користувачі інтернету, які активно поширювали російські наративи у коментарях та дописах (Гапеева, 2008). Соціальні мережі стали майданчиком для функціонування російської пропаганди. Медведєв виступив перед громадянами РФ ввечері 5 серпня 2008 року, попросивши про активну підтримку користувачів «Рунету». Інформаційна війна поширилась і на блогосферу: інфопростір був переповнений меседжами про так звану «миротворчу мету» операції Росії в Грузії, візуальними матеріалами з зони бойових дій, що нібито висвітлювали геноцид осетинців, скоєний грузинською армією (Гапеева, 2008). Таким чином, для російської аудиторії Кремль підготував наратив про «гуманітарну проблему», поширюючи надзвичайно емоційні, тривожні меседжі. Акцент на важливості ролі РФ як медіатора був присутнім скрізь у матеріалах російських ЗМІ: преса, телебачення, новинні агенції. Росія також комунікувала через державні інституції: як стверджує Кияк (2018), 41% повідомлень Міністерства закордонних справ Росії містили пропагандистські меседжі про жорстокість Саакашвілі та його уряду, націоналістичні настрої Грузії, звірства армії. У повідомленнях були такі терміни як «етнічна чистка», «геноцид», «гуманітарна катастрофа», що мало на меті дискредитувати владу і збройні сили Грузії та підсилити емоційну підтримку громадян Росії щодо участі РФ у конфлікті.

Російська кампанія пропаганди проти України стартувала задовго до початку збройної агресії РФ: Кияк (2018) зазначає, що перші наративи почали формуватись у 2005 році, після подій Помаранчевої революції. А вже після революції Гідності у 2014 році вони набули значного поширення, активізувались. За даними аналітичного звіту центру StopFake (2018), модель російської пропаганди проти України у період 2014-2017 років розвинулась у двох вимірах. Перший, зовнішній, включає у себе мережу ЗМІ; спікерів, що діють на підтримку і в асоціації з РФ; роботу неурядових організацій та альтернативних інформаційних джерел, що також працюють на поширення російської пропаганди на західну аудиторію (StopFake, 2018). Другий, внутрішній вимір є значно ширшим та містить мережу медіаорганізацій (преса, телеканали тощо), що займаються розповсюдженням пропагандистських меседжів і дезінформації проти України. Таким чином, StopFake (2018) зазначає про трійку лідерів: перше місце посіла медіагрупа «Звезда», яка належить Міністерству оборони РФ – у період з 2014 по 2017 «Звезда» підготувала 79 матеріалів з фейками про Україну. Друге місце, 73 матеріали – сайт «Украина.ру», що також працює на Кремль; третє – інформаційна агенція «РИА Новости», 62 матеріали. Серед телеканалів, що поширювали російські наративи проти України та інший пропагандистський контент, StopFake (2018) виділили такі державні проєкти як «Россия 24», «РТ», «Первый канал», а також приватні медіа «Life» та «НТВ». Окрім того, Кремль долучав до пропагандистської кампанії інформаційні агенції та пресу, на кшталт «ТАСС», «Lenta.ru», «Комсомольская правда», «Известия» тощо.

Після вторгнення РФ в Україну в лютому 2022, наративи Кремля стали дедалі більш агресивними, а російська пропаганда еволюціонувала. На сьогоднішній день, в умовах повномасштабної війни, модель стала більш децентралізованою. Окрім державних масмедіа, StopFake (2022) зазначає про функціонування мережі сайтів та 2000+ Телеграм каналів, що поширюють пропагандистські меседжі. Важливим елементом стала «блогосфера» як новий інструмент інформаційної війни РФ проти України: провоенні канали як «Рибар»,

«Борис Рожин», «WarGonzo» тощо мають велику аудиторію (понад мільйон користувачів) та розповсюджують меседжі на підтримку «спеціальної воєнної операції». Їхні матеріали, що нараховують більше 8 мільйонів дописів сумарно, також дублюються на інших майданчиках, перекладаються іншими мовами, таким чином, залучаючи й іноземну аудиторію. Соціальні мережі є ваговою площиною для моделі російської пропаганди, адже велика кількість платформ дозволяє охоплювати більший відсоток інтернет користувачів, із різних регіонів у тому числі. Це вже не лише про російську та українську аудиторію, але й про міжнародну (StopFake, 2022). Цікавим є те, що з початку повномасштабного вторгнення, Телеграм дійсно став майданчиком номер один для розповсюдження пропаганди серед інших залучених медіа та платформ. Тут російська модель переорієнтувалась і на внутрішню, українську аудиторію. Так, зокрема, ціллю стали російськомовні українці, а також ті, хто перебуває на тимчасово окупованих РФ територіях. Це демонструє велика кількість Телеграм каналів на підтримку новостворених «республік». Окрім того, функціонують сайти та фейкові медіа на окремих російських доменах, що мають на меті нормалізувати присутність Росії на територіях України та підтримати цілі «спеціальної воєнної операції» (StopFake, 2022). У своїх матеріалах вони дискредитують українську армію та владу, висвітлюють російське вторгнення у позитивному контексті, фокусуючись на «миротворчій меті» РФ. Вагомим інструментом також досі залишається функціонування телеканалів «РТ» та «Спутник». Вони активно працюють на підтримку Росії та її воєнних злочинів, розповсюджують російські наративи та пропаганду. Росія також почала створювати «дзеркальні» сайти, що дублюють контент оригінальних «РТ» та «Спутника». Це відбувається через блокування та обмежений доступ певних регіонів до сайтів першоджерел. Кремль також запусив проекти так званих «Супутника-Франції» та «Супутника-Африки», де російські меседжі перекладаються та дещо адаптуються під іноземні аудиторії (StopFake, 2022).

3.3. Особливості реакцій ЄС на російську пропаганду проти Грузії та України

ЄС не міг проігнорувати події серпневої війни у 2008 році, адже, як стверджує Жуліані та Фуше (2008), конфлікт у Грузії на пряму стосувався Європи, її фундаментально важливих інтересів – стабільності та миру. У відповідь ЄС імплементавав Моніторингову місію Європейського Союзу в Грузії, аби виступити як спостерігач та миротворець у розв'язанні російсько-грузинського конфлікту. Окрім того, за посередництва ЄС між РФ та Грузією було ініційовано угоду з 6 пунктів, що створювала б підґрунтя для майбутнього політичного вирішення та припинення бойових дій у Південній Осетії. Офіційна позиція ЄС полягала у засудженні дій РФ: Європа визнала порушення міжнародного права Росією, її неповагу до територіальної цілісності та суверенітету Грузії (EUISS, 2009).

Однак вплив російської пропаганди щодо викривлення конфлікту не можливо не помітити: про це свідчить, наприклад, стаття Фондації Роберта Шумена «The European Union and the Russo-Georgian War» авторів Жуліані та Фуше (2008).

«Якою б не була причина втручання, воно є незаконним, хоча і бойові дії були розпочаті грузинами. І хоч вони стверджують, що стали жертвами серйозної провокації (що схоже на правду), це було помилкою – вдаватись до односторонніх військових дій. Така поведінка не відповідає європейським цінностям. [...]»

Таким чином, Росія була спроможна завдяки власній дезінформації та наративам презентувати Грузію як ініціатора агресії в очах зовнішньої аудиторії.

Проте РФ все одно мала зіштовхнутись з наслідками конфлікту, що суперечили її першочерговим інтересам та цілям. По-перше, було висунуто ідею щодо переосмислення зв'язків ЄС з РФ. Європейський Союз не міг підтримувати ті політичні відносини, що були раніше: вперше роль Росії як «миротворця» була поставлена під питання (Жуліані, Фуше, 2008). Однак, хоча ЄС нарешті й осягнув

ідею власної економічної переваги над Росією, стверджуючи, що віднині «ЄС має бути більш вимогливим партнером, зокрема, у енергетичній сфері» та «економічно він залишається у сильнішій позиції по відношенню до РФ», все одно було підкреслено економічну співзалежність двох гравців (Жуліані, Фуше, 2008):

«Ми переконані, що це у інтересах Росії не ізолюватись від Європи. ЄС демонструє бажання співпрацювати згідно з європейськими принципами та цінностями та очікує від Росії відповідальної поведінки. [...]»

Тож ЄС не був готовий відкрито протистояти Кремлю та проявити більше жорсткості у власних політичних рішеннях, переживаючи за питання економічних та енергетичних відносин.

По-друге, ЄС зазначив про невизнання незалежності Абхазії та Південної Осетії та окреслив власні наміри фінансово підтримати відновлення регіону, надати допомогу у реконструкції та розвитку кооперації всередині Грузії (EUISS, 2009). Було прийнято рішення активізувати відносини ЄС з Грузією: Європа визнала власну тривалу байдужість до проблем у регіоні і тепер націлена проявити солідарність. Це, зокрема, включало рішення щодо заходів зі спрощення візового режиму та ініціативи зі створення поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі для Грузії (Жуліані, Фуше, 2008). Тут також важливо зазначити про намір ЄС не повторювати власних помилок: як стверджують Жуліані та Фуше (2008), активна присутність ЄС у Грузії б унеможливила російсько-грузинський конфлікт, що свідчить про гостру потребу активізувати підтримку ЄС інших «зон напруги», як, наприклад, України. Було зазначено про бажання ЄС розвивати такі ініціативи як «Чорноморська синергія» та «Східне партнерство» (EUISS, 2009). Таким чином, Росія залишилась у програші: будь-які спроби обмежити рух «близького зарубіжжя» у бік демократизації та європеїзації виявились неуспішними.

Як і з кейсом Грузії, реакція ЄС на збройну агресію РФ проти України у 2014 була схожою: Європейський парламент зазначив про єдине можливе рішення конфлікту – політичне, ніяк не військове. Зберігаючи позицію медіатора, ЄС

підтримав формат переговорів між сторонами у 2014 році у форматі Мінських угод. Шольц (EPRS, 2015) запевнив:

«Найкращою відповіддю на агресію буде нова, реформована Україна, з верховенством права, нульовою терпимістю до корупції та політичними та економічними змінами. ЄС продовжує надавати підтримку у вигляді допомоги та експертизи. [...]»

Як і у російсько-грузинському конфлікті, ЄС не визнав т.зв. «ДНР» та «ЛНР», рішення місцевих «парламентських та президентських виборів», ініційованих Росією, а також анексію Криму, засуджуючи «агресивну та експансіоністську» політику РФ (Європейський парламент, 2015). У резолюції Європейського парламенту (2015) було також зазначено про порушення міжнародного права Росією шляхом, зокрема, «ведення неоголошеної гібридної війни проти України, що включає інформаційну війну, використання пропаганди» тощо. Окрім того, було окреслено намір ЄС знов виступити медіатором конфлікту, ініціювавши припинення вогню, та стати спостерігачем на російсько-українському кордоні (Європейський парламент, 2015).

ЄС став більш рішучим у власних рішеннях, нарешті імплементувавши санкції проти Росії у 2015 році. Європа вимагала зміни у поведінці РФ на міжнародній арені, аби та зробила внесок у мирне вирішення «української кризи». Важливо зауважити, що ЄС називав кризою і події у Грузії у 2008 році, що свідчить про вплив російської пропаганди на міжнародну риторичку (EUISS, 2009). Україні було надано підтримку з боку ЄС: створено Ukraine's Support Group за ініціативою Європейської комісії, що мала на меті аналіз сфер, де потребується технічна, фінансова тощо підтримка Європи. Було зроблено перші кроки до майбутньої, більш широкої (після повномасштабного вторгнення) військової підтримки ЄС України: резолюція Європейського парламенту (2015) підкреслила зняття ембарго на постачання зброї Україні, давши «зелене світло» на підтримку державами-членами ЄС обороноздатності та захисту кордонів України.

Після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 ЄС змінив риторику, назвавши дії Росії «жорстокою війною агресії» (Європейська рада, 2024). ЄС активізував підтримку України у одразу багатьох вимірах, включаючи гуманітарний, військовий, політичний та економічний. У військовому контексті було мобілізовано Європейський фонд миру та вперше за всю історію ЄС надано летальне обладнання третій країні. У листопаді 2022 було ініційовано Місію ЄС з військової допомоги на підтримку України, яка має на меті забезпечити спеціальну підготовку для Збройних Сил України та провести навчання за координацією ЄС (Європейська рада, 2024). Було значно розширено санкції проти Росії, що стосувались економічних, енергетичних та інших обмежень; у тому числі – індивідуальних, які були накладені проти осіб, що «розповсюджують дезінформацію щодо перебігу російсько-української війни», таким чином визнаючи серйозні наслідки російської пропаганди та яку загрозу вона становить (Європейська рада, 2024). Також у контексті пропаганди слід зазначити про декілька пакетів санкцій ЄС, що містили обмеження щодо функціонування російської пропаганди. Зокрема, третій пакет, імплементований у лютому 2022, містив призупинення мовлення російських державних телеканалів «РТ» і «Супутник» у країнах ЄС. У червні 2022 шостий пакет також обмежив діяльність «Росії 24», «Росії РТР/РТР Планети» і «ТВ Центру», а дев'ятий пакет у грудні 2022 заборонив мовлення «НТВ/НТВ Мир», «Росії 1», «РЕН ТВ» та «Першого Каналу». Важливо також зауважити про обмеження для телеканалів-майданчиків російської пропаганди, що були створені з орієнтацією на іноземну аудиторію. Мова йде, зокрема, про санкції у десятому та одинадцятому пакеті на функціонування «РТ Арабик» та «Супутник Арабик», а також «РТ Балкани» та декілька інших «дзеркальних» проєктів російської пропаганди (Європейська рада, 2024). Європейська рада (2022) аргументувала рішення ЄС як боротьбу з «інструментами, що їх використовує РФ задля поширення пропаганди та дезінформації про вторгнення в Україну, які сприяють дестабілізації не лише країн-сусідів Росії, а й усього Європейського Союзу». Окрім того, з 2022 року платформа EUvsDisinfo, створена у межах Оперативної робочої групи зі

стратегічних комунікацій (підрозділ Європейської служби зовнішньополітичної діяльності) відслідкувала 237 кейсів російської дезінформації проти України. Платформа функціонує з 2015 року на потребу ЄС у боротьбі з гібридними загрозами, і з того моменту загально розібрала більш ніж 5500 випадків пропаганди Кремля (Європейська рада, 2023).

ВИСНОВКИ

Пропаганда як інструмент м'якої сили дозволяє Росії просувати власні національні інтереси та цінності, таким чином підкріплюючи бачення власної ідентичності як лідера у пост-Радянському просторі. Російсько-грузинський та російсько-український конфлікти стали «відправними точками» для зміни зовнішньополітичного курсу РФ, розпочавши новий період викликів у регіоні.

У роботі було застосовано теоретичну рамку конструктивізму за Вендтом (1992) та методологію порівняльного кейс-стаді та якісного контенту аналізу, у результаті чого було з'ясовано, що російсько-грузинський та російсько-український конфлікти мали на меті відновити вплив Росії у межах «близького зарубіжжя», презентувати РФ як авторитетного актора у Європейському регіоні. Відповідно, Кремль намагається обмежити європеїзацію Грузії та України, стримуючи їхній демократичний розвиток та втручаючись у внутрішньополітичні процеси. Росія діє в інтересах викорінення історичної, культурної ідентичності країн «близького зарубіжжя»; намагається нав'язати концепцію *“русского мира”* із власним культурним та політичним домінуванням. У той же час інтересами Грузії та України є збереження власної незалежності та недоторканості суверенітету: встановлено, що існує гостра потреба у зміні дискурсу навколо цих держав, відмови від російських імперіалістських наративів, що проєктують статус України і Грузії як «об'єктів між Заходом та Росією», «буферних зон».

Встановлено, що бачення російської національної ідентичності протягом 2008-2023 років суттєво еволюціонувало: питання захисту національного суверенітету, встановлення історичного та культурного домінування залишається центральними цілями зовнішньої політики Кремля. Окрім того, Росія керується ідеологією протиставлення себе і Заходу, позиціонуючи себе як «миротворця», що має подолати «кризи світоустроя» та елемента, що «єднає цивілізаційну спільноту *Русского мира*». Росія заперечує будь-яку власну відповідальність за розв'язання конфліктів в Україні та Грузії, виправдовуючи це ідеєю «гуманітарної політики». У державних документах РФ виражає намір «розвивати інструмент м'якої сили»

шляхом нарощування власних інформаційних можливостей з метою «підтримки глобального та регіонального устрою», таким чином, підкреслюючи важливість апарату російської пропаганди задля досягнення власних зовнішньополітичних цілей. Росія маніпулює питанням захисту культурної ідентичності, аргументуючи власну агресію «миротворчою місією», що полягає у захисті пригноблених.

З'ясовано, що Росія використовує стратегічні наративи проти України та Грузії з метою викривлення реальної картини конфліктів: зокрема, у Кремль просуває тези про те, що «Україна і Грузія є частинами російської сфери впливу»; обидві держави є осередком «фашизму» та «націоналізму», що спонукає пригнічувати російську мову та культуру; «Росія не є причетною до воєнних злочинів у обох випадках» і, навпаки, наративи, що дискредитують грузинську та українську армію та владу. Окрім того, Росія активно просуває тезу про Україну як «державу, що не відбулася»: «соціально та територіально роз'єднаної держави», що, відповідно, «не має права на власну самобутність та незалежність».

Було встановлено, що обидві моделі російської пропаганди – як у конфлікті з Грузією, так і з Україною – мали декілька вимірів: внутрішній, що охоплював російськомовний сегмент; та зовнішній, де пропаганда була націлена на іноземну аудиторію. Обидві моделі залучали використання емоційної риторики та дискредитацію армії та влади іншої сторони конфлікту: РФ же пропагувала власну роль як «миротворця», що здійснює «гуманітарну місію». У обох кейсах, окрім традиційних ЗМІ як телебачення, преса та новинні агенції, Росія активно експлуатувала вимір соціальних мереж, «блогосферу» як майданчики для поширення наративів. Встановлено певні відмінності у моделях пропаганди: якщо у кейсі Грузії Кремль притримувався принципу тотального контролю та інформаційної ізоляції, то з початку повномасштабного вторгнення в Україну модель російської пропаганди еволюціонувала у нестабільну та децентралізовану. Окрім того, у кейсі з Україною відбулась переорієнтація пропаганди, зокрема, і на російськомовних українців: було створено локальні інформаційні канали, що б пропагували цілі «спеціальної воєнної операції» та підтримували присутність РФ

на тимчасово окупованих територіях. Росія також запустила сайти та фейкові медіа на окремих російських доменах, що поширюють пропагандистські меседжі і нормалізують дії РФ. Новим інструментом стало створення «дзеркальних» Супутника та RT, основних пропагандистських телеканалів Кремля, що функціонують на іноземну аудиторію і дублюють російські повідомлення.

З'ясовано, що в обох випадках ЄС засудив російську агресію та порушення міжнародного права: якщо до 2022 року використовувалась м'якіша риторика, події у Грузії та Україні окреслювались як «кризи», то після повномасштабного вторгнення в Україну ЄС назвав дії РФ «жорстокою війною агресії». ЄС також активізував обмежувальні заходи проти Росії, імплементувавши з лютого 2022 низку санкцій, що у тому числі обмежують функціонування російської пропаганди. У відповідь на російську агресію було створено платформу EUvsDisinfo, що відслідковує випадки пропаганди проти України та має на меті посилити інформаційну оборону ЄС. У цілому Європейський Союз став більш рішучим у власних рішеннях, активізувавши не лише гуманітарну, політичну та економічну, а й військову підтримку України, та значно переосмисливши стратегічні відносини з Росією.

Було встановлено, що російська пропаганда з 2008 року значно еволюціонувала: інформаційна кампанія проти Грузії під час серпневої війни виявила основні недоліки РФ щодо застосування м'якої сили, таким чином спонукаючи Росію надалі нарощувати власні інформаційні можливості. Наразі наративи Кремля є надзвичайно агресивними, стратегічно спланованими; Росія використовує широку мережу комунікаційних каналів, що функціонують на внутрішній та зовнішній виміри. Російська пропаганда залишається одним із найважливіших методів у здійсненні зовнішньої політики РФ. Пропаганда стала більш децентралізованою, залучаючи низку різноманітних інструментів задля здійснення інформаційного впливу: від традиційних ЗМІ як преса та телебачення, до сучасних соціальних мереж, меседжерів та навіть блогосфери. Кремль активно

підтримує функціонування апарату пропаганди, виправдовуючи цілі “спеціальної
воєнної операції” та викривлюючи перебіг російсько-українського конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Studzińska, Zofia. (2015). How Russia, Step by Step, Wants to Regain an Imperial Role in the Global and European Security System. *Connections: The Quarterly Journal*. 14. 21-41. 10.11610/Connections.14.4.03.
2. Кияк, М. (2018). *ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ КРЕМЛЯ В 21 СТОРІЧЧІ: ЕСТОНІЯ, ГРУЗІЯ, УКРАЇНА – UA: Ukraine Analytica*. UA: Ukraine Analytica – UA: Ukraine Analytica is the first Ukrainian academic/analytical journal on English language on International Relations Politics and Economics. <https://ukraine-analytica.org/info-wars/>
3. *Kremlin spent 1.9 billion USD on propaganda last year, the budget exceeded by a quarter*. Debunk.org - Disinformation analysis center. (2023). Debunk.org
4. Paul, C., & Matthews, M. (2016). The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model: Why It Might Work and Options to Counter It.
5. Rogoza, J., & Dubas, A. (2008). Russian propaganda war: media as a long-and short-range weapon. *CES*
6. Lough, J., Lutsevych, O., Pomerantsev, P., Secrieru, S., & Shekhovtsov, A. (2014). Russian influence abroad: Non-state actors and propaganda. *Chatham House*, 24.
7. Van Herpen, M. H. (2015). *Putin's propaganda machine: Soft power and Russian foreign policy*. Rowman & Littlefield.
8. Katerynychuk, Pavlo. (2017). Russian propaganda as an instrument of foreign policy strategy towards Ukraine. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 222. 10.31861/mhpi2016.33-34.222-229.
9. Dutsyk, D. (2013) *Rosiys'ka propahanda: nazad u SRSR*. Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/ru_zmi/rosiyska_propaganda_nazad_u_srsr/
10. Samokhvalov, V. (2021). Power, Identity, and Circumstances: Three Factors in the Ukrainian Crisis. In M. K. D. Cross & I. P. Karolewski (Eds.), *European-*

- Russian Power Relations in Turbulent Times* (pp. 239–260). University of Michigan Press. <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.10202357.12>
11. ГТРК Иртыш. (2022, 31 грудня). *Поздравление Владимира Путина с Новым 2023 годом* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=FK057S0kUZA>
 12. Wendt, Alexander. (1992). Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46, 391-425. 10.1017/S0020818300027764.
 13. Cohen, A., & Hamilton, R. E. (2011). *The Russian military and the Georgia war: lessons and implications*. Strategic Studies Institute.
 14. Matsaberidze, D. (2015). Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine. *Connections*, 14(2), 77–86. <http://www.jstor.org/stable/26326399>
 15. Lamont, Christopher. (2015). *Research Methods in International Relations*.
 16. Henderson, E. H. (1943). Toward a definition of propaganda. *Journal of Social Psychology*, 18, 71–87
 17. Pratkanis, A. R., & Aronson, E. (2001). *Age of propaganda: The everyday use and abuse of persuasion*.
 18. Lasswell, H. D. (1927). The theory of political propoganda. *American Political Science Review*, 627.
 19. Qualter, T. H. (1962). *Propaganda and psychological warfare*. New York: Random House.
 20. Jowett, G. S., & O'donnell, V. (2018). *Propaganda & persuasion*. Sage publications.
 21. Parry-Giles, S. J. (2002). *The rhetorical presidency, propoganda, and the Cold War: 1945–1955*. Westport, CT: Praeger.
 22. Black, Jay. (2001). Semantics and Ethics of Propaganda. *Journal of Mass Media Ethics*, 16, 121-137. 10.1207/S15327728JMME1602&3_4.
 23. Доктрина інформаційної безпеки України (2016). *УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №47/2017*. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

24. Blas, N. (2023). BEYOND STORYTELLING: STRATEGIC NARRATIVES IN MILITARY STRATEGY. *Æther: A Journal of Strategic Airpower & Spacepower*, 2(1), 46–57. <https://www.jstor.org/stable/48714686>
25. Freedman, L. (2006). *The Transformation of Strategic Affairs* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203820001>
26. De Graaf, B., Dimitriu, G., & Ringsmose, J. (Eds.). (2015). *Strategic narratives, public opinion and war: Winning domestic support for the Afghan War*. Routledge.
27. Jelena Subotić, Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change, *Foreign Policy Analysis*, Volume 12, Issue 4, October 2016, Pages 610–627, <https://doi.org/10.1111/fpa.12089>
28. Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
29. Финансирование СМИ из бюджета предложено увеличить на треть. (2019). Interfax.ru. <https://www.interfax.ru/russia/678102>
30. Lachowski, Z. (2007). Russia and the near abroad: from retreat to recapture. In *Foreign Military Bases in Eurasia* (pp. 43–62). Stockholm International Peace Research Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep19206.11>
31. Cordesman, A. H., & Hwang, G. (2020). *Chronology of Possible Russian Gray Area and Hybrid Warfare Operations*. Center for Strategic and International Studies (CSIS). <http://www.jstor.org/stable/resrep25229>
32. Franco, M. (2021). *Russian Grand Strategy and how to handle it*. Egmont Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep28885>
33. Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (Vol. 5). Sage.
34. CARE. (2017). QUALITY OF DISCOURSE (QOD) CONTENT ANALYSIS. In *EVALUATING ADVOCACY FOR POLICY IMPLEMENTATION: A Pilot of Two Tools* (pp. 14–21). CARE. <http://www.jstor.org/stable/resrep54618.7>
35. Hermann, Margaret. (2008). Content Analysis. 10.1057/9780230584129_10.
36. Zhang, Yan & Wildemuth, Barbara M. (2009). Qualitative analysis of content. In Barbara M. Wildemuth (Ed.), *Applications of social research methods to*

- questions in information and libraryscience (pp.318-329). Westport, CT: Libraries Unlimited.
37. Klotz. (2008). *Qualitative Methods in International Relations*. Palgrave Macmillan UK. Retrieved from <https://www.perlego.com/book/3504219/qualitative-methods-in-international-relations-a-pluralist-guide-pdf> (Original work published 2008)
38. Gerring, J. (2004). What Is a Case Study and What Is It Good for? *The American Political Science Review*, 98(2), 341–354. <http://www.jstor.org/stable/4145316>
39. Federo, R. (2023). Qualitative Comparative Analysis. In F. Badache, L. R. Kimber, & L. Maertens (Eds.), *International Organizations and Research Methods: An Introduction* (pp. 292–300). University of Michigan Press. <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.11685289.61>
40. Mankoff, J. (2022). *Russia's war in Ukraine: Identity, history, and conflict*. Center for Strategic and International Studies (CSIS).
41. Godzimirski, J. M. (2012). What makes dialogue work or not?: The Russia–Georgia Case. In P. Rieker & O. J. Sending (Eds.), *Inter-cultural dialogue in international crises* (pp. 19–40). Norwegian Institute of International Affairs (NUPI). <http://www.jstor.org/stable/resrep08074.5>
42. Sherr, J. (2015). The Ukraine Conflict. In *The New East-West Discord: Russian Objectives, Western Interests* (pp. 21–31). Clingendael Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep05433.6>
43. Pupia News. (2022, 24 лютого). *Putin - Обращение Президента Российской Федерации* (24.02.22) [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=taYTXHsUU5w>
44. *Послание Президента Федеральному Собранию*. (б. д.). Президент России. <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>
45. Thomas D. Grant. (2015). Annexation of Crimea. *The American Journal of International Law*, 109(1), 68–95. <https://doi.org/10.5305/amerjintelaw.109.1.0068>

46. Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5), 77–89. <http://www.jstor.org/stable/24483306>
47. Bugayova, N. (2020). Putin's Efforts and Adaptations post-2014: Shaping the International Environment to Offset the Limits of Russia's Power. In *PUTIN'S OFFSET: THE KREMLIN'S GEOPOLITICAL ADAPTATIONS SINCE 2014* (pp. 31–51). Institute for the Study of War. <http://www.jstor.org/stable/resrep26548.8>
48. Hendl, Tereza & Burlyuk, Olga & O'Sullivan, Mila & Arystanbek, Aizada. (2023). (En)Countering epistemic imperialism: A critique of “Westspaining” and coloniality in dominant debates on Russia's invasion of Ukraine. *Contemporary Security Policy*. 45. 1-39. 10.1080/13523260.2023.2288468.
49. Сурков, В. (2005, 11 липня). *Секретный доклад Владислава Суркова: "Мы реально считаем, что давать власть либеральным "друзьям" опасно и вредно для страны; Чем больше я работаю, тем больше я разочаровываюсь в мире"*. Радио Свобода. <https://www.svoboda.org/a/127679.html>
50. Мальченков, С. А. (2022). Цивилизационный дискурс в высказываниях ВВ Путина. *Дискурс-Пи*, 19(2), 53-71.
51. Зайцев, О. (2023). Историчні корені російського антизахідництва. *Український історичний огляд*, (2), 177-201.
52. Carter, P. M. (2020). *Understanding Russia's Interest in Conflict Zones*. US Institute of Peace. <http://www.jstor.org/stable/resrep25401>
53. BBC News - Русская служба. (2022, 12 травня). *Путин о национализме. Как менялась риторика президента* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=JKTdZTJPEfQ>
54. *Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 31 марта 2023 г.)*. (2023). МИД России. <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/>
55. *Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 ноября 2016 г.)*.

- (2016).
<http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/ZIR5c3NHwMKfbxUqKvNdqKhhA4vf3aTb.pdf>
56. Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 2013 г.). (2013).
<http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d447a0ce9f5a96bdc3.pdf>
57. Liekis, Š., & Rusinaitė, V. (2019). RUSSIAN FOREIGN POLICY NARRATIVES OF GREY ZONES. *New Zealand Slavonic Journal*, 53/54, 175–200. <https://www.jstor.org/stable/27041541>
58. Lange-Ionatamišvili, E., & Bērziņš, J. (2015). *ANALYSIS OF RUSSIA'S INFORMATION CAMPAIGN AGAINST UKRAINE*. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. <https://www.cceol.com/search/gray-literature-detail?id=661307>
59. Рябоштан, І., & Наместнік, В. (2022, 1 вересня). *Укронацисти для Чехії, біолабораторії для Північної Македонії та русофобія для Грузії. Аналізуємо російську пропаганду в 11 європейських країнах*. detector.media. https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/202419/2022-09-01-ukronatsysty-dlya-chekhii-biolaboratorii-dlya-pivnichnoi-makedonii-ta-rusofobiya-dlya-gruzii-analizuiemo-rosiysku-propagandu-v-11-ievropeyskykh-krainakh/
60. Центр стратегічних комунікацій. (2023, 8 серпня). *Десять прийомів кремлівської пропаганди під час російської війни у Грузії та Україні*. Українська правда. <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/8/7414729/>
61. Yuskiv, Khrystyna. (2020). Наративи російської пропаганди в Україні. 10.30970/PPS.2020.30.31.
62. Баркар, Д. (2024). *Коло російської пропаганди. Як змінювалися кремлівські наративи протягом 2023 року*. Інститут масової інформації.

<https://imi.org.ua/monitorings/kolo-rosijskoyi-propagandy-yak-zminyuvalysya-kremlivski-naratyvy-protyagom-2023-roku-i59413>

63. Гапеева, О. Л. (2017). Інформаційні операції в Інтернет-середовищі як складова російсько-грузинської війни 2008 р.
64. Фейки, спростовані проектом StopFake в 2014-2017 роках: наративи та джерела. (2018). *StopFake*. <https://www.stopfake.org/uk/fejky-sprostovani-proektom-stopfake-v-2014-2017-rokah-narratyvy-ta-dzherela/>
65. Як російська пропаганда мутує в умовах війни, – дослідження. (2022). *StopFake*. <https://www.stopfake.org/uk/yak-rosijska-propaganda-mutuye-v-umovah-vijni-doslidzhennya/>
66. Giuliani, J.-D., & Foucher, M. (2008). The European Union and the Russo-Georgian War. *La Fondation Robert Schuman le centre de recherches et d'études sur l'Europe*. <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/108-the-european-union-and-the-russo-georgian-war>
67. Glière, C. (Ed.). (2009). Georgia – Conflict with Russia. In *EU security and defence: Core documents 2008* (pp. 296–309). European Union Institute for Security Studies (EUISS).
68. *EU reaction to Russia-Ukraine conflict*. (2015). EPRS. <https://epthinktank.eu/2015/02/05/eu-reaction-to-russia-ukraine-conflict/>
69. *European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP))*. (2015). European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0011_EN.html?redirect
70. European Council - Council of the European Union. (2024). *EU response to Russia's invasion of Ukraine - Consilium*. EU response to Russia's war of aggression against Ukraine. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>

71. Council of the EU. (2022). *Russia's War of Aggression against Ukraine: EU Adopts 9th Package of Economic and Individual Sanctions*. Retrieved May 14, 2024, from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/16/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-9th-package-of-economic-and-individual-sanctions/>
72. European Council - Council of the European Union. (2023). *The fight against pro-Kremlin Disinformation - Consilium*. The fight against pro-Kremlin disinformation. <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/library/library-blog/posts/the-fight-against-pro-kremlin-disinformation/>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: Російська пропаганда у конфліктах із Грузією та Україною: спільні та відмінні риси

Студент: Чемерис Олена Олександрівна

Рік навчання, факультет: четвертий рік навчання, ФСНСТ

Науковий керівник: кандидатка філософських наук, старша викладачка кафедри міжнародних відносин Соловей Г.С.

Захищена “ ____ ” _____ 2024 р.

Короткий зміст роботи:

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню спільних та відмінних рис російської пропаганди у конфліктах із Грузією та Україною. У роботі розглянуто науковий дискурс навколо питання російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів; проаналізовано промови Путіна, офіційні документи правового характеру, зокрема, Концепції зовнішньої політики РФ; дослідницькі праці міжнародних організацій та центрів, а також моніторингові дослідження проєктів, що фокусують на питанні російської пропаганди проти Грузії та України; резолюції та публікації інституцій ЄС. Було з'ясовано історичний та політичний контекст російсько-грузинського та російсько-українського конфліктів, позиції та інтереси сторін конфліктів. Окрім того, проаналізовано еволюцію російської національної ідентичності протягом 2008-2023 років: РФ вбачає власний статус на міжнародній арені як “миротворця” та “центрального елементу культурної цивілізації *Русского мира*”. У роботі було встановлено основні стратегічні наративи, що їх використовувала Росія проти Грузії та України, класифіковано основні комунікаційні канали та інструменти у моделях російської пропаганди проти Грузії та України. Окрім того, було розглянуто

особливості реакцій ЄС на російську пропаганду проти Грузії та України: підхід ЄС до формування стратегічних відносин із Росією став жорсткішим, було запроваджено низку обмежень, зокрема, і щодо функціонування російської пропаганди.

Ключові слова: російська пропаганда, російсько-грузинський конфлікт, російсько-український конфлікт, стратегічний наратив, реакція ЄС

The qualification work is devoted to the study of common and distinctive features of Russian propaganda in the conflicts with Georgia and Ukraine. The paper examines the scientific discourse surrounding the Russian-Georgian and Russian-Ukrainian conflicts; analyzes Putin's speeches, official documents of a legal nature, in particular, the Concept of Foreign Policy of the Russian Federation; research works of international organizations and centers, as well as monitoring studies of projects focusing on the issue of Russian propaganda against Georgia and Ukraine; resolutions and publications of EU institutions. The historical and political context of the Russian-Georgian and Russian-Ukrainian conflicts, the positions and interests of the parties to the conflicts were clarified. In addition, the evolution of Russian national identity during 2008-2023 is analyzed: the Russian Federation sees its own status on the international arena as a "peacemaker" and "a central element of the cultural civilization of the Russian world." The work established the main strategic narratives used by Russia against Georgia and Ukraine, classified the main communication channels and tools in the models of Russian propaganda against Georgia and Ukraine. In addition, the peculiarities of the EU's reactions to Russian propaganda against Georgia and Ukraine were considered: the EU's approach to the formation of strategic relations with Russia became tougher, a number of restrictions were introduced, in particular, regarding the functioning of Russian propaganda.

Keywords: Russian propaganda, Russian-Georgian conflict, Russian-Ukrainian conflict, strategic narrative, EU reaction